

UiO : **Det juridiske fakultet**

Tiltalebeslutningen som rettssikkerhetsgaranti i straffeprosessen

- Formål, funksjon og utformingskrav

Kandidatnummer: 563

Leveringsfrist: 25.04.2015

Antall ord: 17 801

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Tema og aktualitet.....	1
1.2	Problemstillinger.....	2
1.3	Avgrensninger.....	2
1.4	Metode og rettskilder.....	3
1.4.1	Særlig om den europeiske menneskerettskonvensjon.....	4
2	TILTALEBESLUTNINGENS FORMÅL OG FUNKSJON.....	7
2.1	Generelt om tiltalebeslutningen.....	7
2.2	Påtalemyndighetens bevismessige grunnlag.....	8
2.3	Anklageprinsippet.....	8
2.4	Offentlighetsprinsippet.....	9
2.5	Retten til en rettfærdig rettergang.....	10
2.6	Forsvarlig forberedelse av forsvaret.....	11
3	GENERELLE KRAV TIL TILTALEBESLUTNINGEN.....	13
3.1	Formalia.....	13
3.2	Språklig utforming.....	13
3.3	Forkynning og tidspunkt.....	14
3.4	Påtalekompetanse.....	15
3.5	Tilleggsopplysninger.....	17
3.5.1	Påtalebegjæring.....	17
3.5.2	Aksessoriene.....	17
3.5.3	Andre krav enn straff.....	18
4	KRAVET TIL ANGIVELSE AV STRAFFEBUDET.....	20
4.1	Det rettslige utgangspunktet etter strpl. § 252 første ledd nr. 3.....	20
4.2	Det rettslige utgangspunktet etter EMK art. 6 nr. 3.....	20
4.3	Særlige problemstillinger.....	21
4.3.1	Skyldformen.....	21
4.3.2	Der straffebudet utfylles av andre bestemmelser.....	22
4.3.3	Overtredelse av forskrifter.....	23
4.3.4	Lovbruddets alvorlighetsgrad.....	23
4.3.5	Medvirkning.....	24
4.3.6	Forsøksdefinisjonen.....	25

5	KRAVET TIL ANGIVELSE AV DET STRAFFBARE FORHOLD	27
5.1	Det rettslige utgangspunktet etter strpl. § 252 første ledd nr. 4	27
5.2	Det rettslige utgangspunktet etter EMK art. 6 nr. 3 bokstav a	28
5.3	Særlige problemstillinger	28
5.3.1	Fortsatt forbrytelse	28
5.3.2	Forsøkshandlingen	30
5.3.3	Medvirkningshandlingen	30
5.4	Forhold som kan supplere tiltalebeslutningens individualisering	32
5.4.1	Problemstilling	32
5.4.2	Bevisoppgaven	32
5.4.3	Skriftlig redegjørelse for saken	33
5.4.4	Tiltaltes forklaring	34
5.4.5	Helhetsvurdering	35
5.5	Betydningen av hensynet til forsvarlig forberedelse av forsvaret	36
6	REKKEVIDDEN AV ANKLAGEPRINSIPPET	39
6.1	Endring av lovanvendelsen	39
6.2	Endring av faktumbeskrivelsen	40
7	KONSEKVENSENE AV MANGLER VED TILTALEBESLUTNINGEN	42
7.1	Mangelfull oppfyllelse av kravene i strpl. § 252	42
7.1.1	Retting og utsettelse	42
7.1.2	Avvisning	42
7.1.3	Opphevelse	42
7.1.4	Frifinnelse	43
7.2	Manglende påtalekompetanse	43
7.3	Krenkelse av EMK art. 6	44
8	UTVIKLINGEN AV RETTSTILSTANDEN	46
8.1	Fremsatte faglige synspunkter	46
8.2	Ny straffeprosesslov	47
8.3	Avsluttende vurderinger	48
	LITTERATURLISTE	50

1 Innledning

1.1 Tema og aktualitet

Avhandlingens tema er tiltalebeslutningen som rettssikkerhetsgaranti i straffeprosessen. Kriminalitetsbildet i Norge har endret seg de siste årene og går mot en større organisering og internasjonalisering.¹ Som følge av dette blir straffesakene stadig mer omfattende og komplekse. Det er en fundamental rettssikkerhetsgaranti at tiltalte gis anledning til å imøtegå anklagen mot seg. En stor del av grunnlaget for forberedelsen av forsvaret skjer på bakgrunn av informasjonen tiltalebeslutningen gir. Spesielt gjennom tiltalens angivelse av straffebudet og beskrivelsen av det straffbare forhold gis tiltalte innsikt i påtalemyndighetens syn på saken.

Straffeprosessen skal ivareta flere grunnleggende rettssikkerhetshensyn. Den skal være betryggende og effektiv samtidig som prosessøkonomiske betraktninger og hensynet til en praktisk straffeforfølgning står sentralt. En betryggende prosess skaper tillitt til rettssystemet. Avveien av de grunnleggende hensynene kommer særlig på spissen i komplekse straffesaker og i saker der det ikke alltid er mulig å konkretisere det straffbare forholdet i tiltalen.

Det foregår også en økende påberopelse av menneskerettighetene i straffeprosessen² som innebærer at det stilles ytterligere krav til tiltalebeslutningens funksjon som rettssikkerhetsgaranti for tiltalte. Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 oppstiller krav som det må ses hen til ved utformingen av tiltalebeslutningen.³ Tiltalte skal sikres en "fair trial" jf. EMK art. 6 nr. 1. Samtidig oppstilles minimumskravet om at tiltalte skal bli informert "in detail of the nature and cause of the accusations against him".⁴ Av den norske oversettelsen følger at enhver som blir siktet for en straffbar handling, har rett til "å bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham".

Straffeprosesslovens regler om utforming av tiltalebeslutningen har vært et faglig aktuelt tema de seneste årene. I juridiske tidsskrifter, media og senest i Advokatforeningens årstale for 2014 ble det fremhevet at reglene for tiltalebeslutningens utforming har forbedringspotensial. At det er et økt fokus på hensiktsmessigheten av straffeprosesslovens regler vises også ved at det ble oppnevnt et utvalg i juni 2014 som skal arbeide med utforming av straffeprosesslov.

¹ Kripos (2013) s. 4 og Regjeringens utvalgsmandat (2014) s. 1

² Andenæs (2009) s. 11

³ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, Roma 1950 (heretter EMK)

⁴ EMK art. 6 nr. 3 bokstav a

1.2 Problemstillinger

Hvordan tiltalebeslutningen i praksis fungerer som rettssikkerhetsgaranti i straffeprosessen er avhandlingens overordnede problemstilling. Avhandlingen vil redegjøre for formålene bak utferdigelse av tiltalebeslutningen og tiltalebeslutningens funksjon; hvordan formålene ivaretas i praksis.

Begrepet rettssikkerhet har ingen entydig definisjon i teorien. Det brukes på flere måter avhengig av fagområde og perspektiv.⁵ I straffeprosessen er rettsikkerhet et overordnet ideal om en god og betryggende prosessordning. Ettersom staten er tillagt myndighet til å pålegge individene straff, er det viktig at det stilles strenge krav til saksbehandlingen. Rettssikkerhet oppnås der systemet oppstiller regler som i størst mulig grad fører til materielt riktige avgjørelser.⁶ De prosessuelle rettighetene som skal ivareta dette formålet kan betegnes som rettssikkerhetsgarantier.

Fremstillingen vil starte med å redegjøre for de grunnleggende hensynene bak tiltalebeslutningen i del 2. Deretter behandles de generelle kravene som stilles til tiltalebeslutningen i del 3. Videre vil oppgaven ta for seg de mer saksspesifikke kravene som stilles til tiltalebeslutningen. Kravene til angivelse av straffebudet behandles i del 4 og kravet til angivelse av det straffbare forhold i del 5.

Utformingen av tiltalebeslutningen har betydning også for den videre behandlingen av straffesaken. En tilstøtende problemstilling som vil bli behandlet i del 6 er derfor rekkevidden av anklageprinsippet, i hvilken grad retten har mulighet til å fravike tiltalen. Konsekvensene av at kravene til tiltalebeslutningens ikke er oppfylt vil deretter bli behandlet i del 7. Utviklingen av rettstilstanden vil presenteres avslutningsvis i del 8.

1.3 Avgrensninger

Avhandlingen vil fokusere på tiltalebeslutningens hovedfunksjon som grunnlag for tiltaltes forberedelse av forsvaret. Etter lovendring i 2008 har det blitt større fokus på fornærmedes stilling i straffeprosessen og tiltalebeslutningen skal også gi fornærmede mulighet til å bli informert om anklagen og anerkjent som fornærmet i saken.⁷ Særlige problemstillinger som gjør seg gjeldende fra fornærmedes synsvinkel vil ikke bli behandlet.

Oppgaven vil ikke behandle reglene i strpl. §§ 253 og 254 som gjelder påtalemyndighetenes utvidelse og endring av tiltalebeslutningen før og under saken. Hvorvidt tiltalen kan endres av

⁵ Robberstad (2013) s. 1 og Kjønsstad og Syse (2011) s. 108

⁶ Kjønsstad og Syse (2011) s. 108 og Rui (2014) s. 401

⁷ NOU 2006:10 og Ot.prp.nr. 11 (2007-2008)

påtalemyndigheten er en tilstøtende problemstilling, men et omfattende tema som av den grunn bør behandles for seg.

Reglene om begjæring om tilståelsesdom etter strpl. § 248 har likheter med kravene som stilles til tiltalens utforming. Ved begjæring om tilståelsesdom er det imidlertid en siktelse som ligger til grunn for behandlingen av saken og ikke en tiltalebeslutning. Eventuelle særspørsmål som oppstår i forbindelse med tilståelsesdom vil ikke bli behandlet i det følgende.

Dersom en sak skal avgjøres med bot eller inndragning følger det av strpl. § 255 at påtalemyndigheten kan utferdige forelegg i stedet for å reise tiltale. Der forelegget ikke vedtas kan det tre inn som tiltale etter strpl. § 268. Ved utferdigelse av forelegg stilles lignende krav til beskrivelsen av faktum jf. strpl. § 256 nr. 2. En lignende regel følger også for utformingen spørsmålene til lagretten jf. strpl. § 366. Særlige regler som gjør seg gjeldende i disse tilfellene vil oppgaven avgrense mot.

1.4 Metode og rettskilder

Oppgaven vil redegjøre for gjeldende rett ut i fra alminnelig juridisk metode gjennom bruk av tradisjonelle rettskildefaktorer som lovtekst, forarbeider, rettspraksis og juridisk teori.⁸ Ved gjennomgangen av kravene er lovens ordlyd utgangspunktet. Både kravene som følger av straffeprosessloven⁹ og den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 vil bli behandlet.

Når det gjelder kravet til gjengivelsen av straffebudet og det straffbare forhold etter strpl. § 252 er ordlyden skjønnsmessig utformet og gir liten veiledning. Avgjørelser fra Høyesterett vil derfor benyttes for å belyse løsningene i praksis. Tiltalebeslutningen er oftere gjengitt i sin helhet i underrettsdommer. Disse vil derfor brukes som eksempler der det er hensiktsmessig eller der Høyesterett ikke har avgjort en lignende problemstilling, selv om den rettskildemessige vekten generelt sett er begrenset for slike avgjørelser.

Regelen i strpl. § 252 ble innført med straffeprosessloven av 1981, men av forarbeidene til loven fremkommer at regelen ikke innebærer noen realitetsendring fra rettstilstanden etter straffeprosessloven av 1887.¹⁰ Uttalelser i forarbeidene til loven fra 1887 og rettspraksis om denne bestemmelsen kan derfor også være av betydning.

Ved redegjørelsen for de generelle kravene til tiltalebeslutningen vil påtalemyndighetens praksis behandles. Riksadvokaten utgir årlige rundskriv med retningslinjer for påtalemyndig-

⁸ Eckhoff (2001) s. 23

⁹ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (heretter straffeprosessloven eller strpl.)

¹⁰ NUT 1969:3 s. 282

hetens praksis. Rundskriv er ingen tradisjonell rettskilde, men en intern instruks som gir uttrykk for mål og praksis innen påtalemyndigheten.¹¹ Som følge av påtalemyndighetens hierarkiske oppbygging plikter øvrig påtalemyndighet å rette seg etter disse retningslinjene. Eksempler fra Riksadvokatens rundskriv vil derfor benyttes der de gir løsninger på problemstillinger som øvrige rettskilder ikke kan belyse.

Enkelte krav til tiltalebeslutningen følger også av forskrift om ordningen av påtalemyndigheten¹² som er avgitt med hjemmel i straffeprosessloven § 62. I juridisk teori hersker det tvil om bestemmelsene i påtaleinstruksen skal betraktes som lovgivning i kraft av delegasjon, eller bare som en intern instruks uten virkning utad.¹³

I 2005 ble en ny, norsk straffelov ferdigstilt.¹⁴ Med unntak av kapittel 16 om folkemord, forbrytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelser, har loven ikke trådt i kraft. I følge proposisjon av 2015 skal loven tre i kraft den 01. oktober 2015.¹⁵ Eksempler fra rettstilstanden etter den nye straffeloven vil bli gitt der det er aktuelt, eller der loven gir andre løsninger enn etter gjeldende rett.

1.4.1 Særlig om den europeiske menneskerettskonvensjon

1.4.1.1 Innledning

I avhandlingen vil kravene til tiltalebeslutningen etter EMK art. 6 behandles. Innledningsvis er det derfor nødvendig å si noe om EMKs rettskildestatus i norsk rett. Norge ratifiserte EMK ved ikrafttreddelsen i 1953. EMK har stadig fått et sterkere rettskildemessig grunnlag i norsk rett. Gjennom menneskerettsloven av 1999 § 2 ble EMK inkorporert i norsk rett.¹⁶ Ved grunnlovsvedtak 13. mai 2014 ble det tilføyd en bestemmelse i Grunnloven § 92¹⁷ som pålegger statens myndigheter å respektere og sikre menneskerettighetene, herunder EMK.

FN-konvensjonene om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter er også en del av norsk rett etter inkorporasjonen i menneskerettsloven. FNs konvensjonen om sivile og politiske rettigheter art. 14 verner også retten til en rettferdig rettergang.¹⁸ SP art. 14 er omtrent identisk i

¹¹ Rt. 1984 s. 1076 på side 1981

¹² Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (heretter påtaleinstruksen)

¹³ Andenæs (2009) s. 38

¹⁴ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff

¹⁵ Prop. 64 L (2014-2015) punkt 1

¹⁶ Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetens stilling i norsk rett (heretter menneskerettsloven eller mnskr.)

¹⁷ Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814 (heretter Grl.)

¹⁸ Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, 16. desember 1966 (heretter SP)

utforming og innhold som EMK art. 6. Ordlyden skiller seg på enkelte punkter fra EMK. I disse tilfellene har EMD innfortolket et tilsvarende vern i EMK som etter SP.¹⁹ I avhandlingen er det derfor kravet etter EMK art. 6 som vil bli behandlet.

Spesielt på straffeprosessens område er at reservasjonen for folkeretten også følger av straffeprosessloven § 4 som tar forbehold om at lovens regler gjelder med de begrensninger som følger av folkeretten og overenskomst med fremmed stat. Det foreligger en rekke avgjørelser fra Høyesterett som vurderer innholdet av konvensjonens bestemmelser helt fra innføringen av straffeprosessloven på slutten av 1980-tallet.

1.4.1.2 EMDs metode

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (EMD) avgjør med bindende virkning, saker som er brakt inn for den gjennom individuelle klager jf. EMK art. 33 og 34. Avgjørelsene fra EMD er folkerettslig bindende jf. konvensjonens artikkel 46. EMD er ikke formelt sett bundet av sin egen praksis, men følger den av forutberegnelighet- og likhetshensyn.

EMD baserer tolkningen av EMK på tolkningsprinsippene som følger av Wienkonvensjonen om traktatretten artikkel 31-33. Wienkonvensjonen er ikke del av norsk rett, men anses for å være folkerettslig sedvanerett. Utgangspunktet for tolkningen er ordlyden i konvensjonsteksten jf. Wienkonvensjonen art. 31 nr. 1. Tolkningen skal bygge på et av originalspråkene. EMK er utferdiget i engelsk og fransk tekst, der de to versjonene er likestilte jf. EMK art. 59 sjette ledd. EMD foretar en dynamisk utvikling av konvensjonen. Nasjonale myndigheter anses for å ha det primære ansvaret for å gjennomføre konvensjonsforpliktelsene. Statene tilkjennes en viss skjønnsmargin, ”margin of appreciation”, når det gjelder tolkningen av rettighetene.²⁰

1.4.1.3 Anvendelsen av EMK ved norske domstoler

Det følger av EMK art. 1 at staten skal sikre individene de rettigheter og friheter som følger av konvensjonen. Ved inkorporasjonen av EMK uttalte menneskerettighetsutvalget at ”organenes avgjørelser eller uttalelser normalt vil være uttalelser av betydelig vekt ved tolkningen av konvensjonene, også når tolkningen foretas av nasjonale myndigheter”.²¹ Justiskomiteen påpekte i sin innstilling at formålet med inkorporeringen av EMK var at den ”skal påverke rettsutviklinga i Noreg i retning av å høyre på, og ha eit ope forhold til, praksis ved Stras-

¹⁹ Høstmælingen (2012) s. 195

²⁰ *Handyside v. The United Kingdom* avsnitt 48

²¹ NOU 1993:18 på side 89

bourgdomstolen og andre internasjonale handhevingsorgan”.²² Videre uttaler komiteen at det er et overordnet mål at norsk rettspraksis er i samsvar med den gjeldende internasjonale tolkningspraksisen.

Norsk rettspraksis bygger på at avgjørelser fra EMD har betydning for norske domstoler. Høyesterett har i flere avgjørelser uttalt at norske domstoler ved tolkingen av EMK skal se hen til EMDs metode. Tidligere oppstilte norske domstoler et klarhetskrav om at en regel som bygget på EMDs praksis hadde større vekt der den var ”klar”. Denne praksisen ble forlatt i Rt. 2000 s. 996.²³ I samme avgjørelse uttaler Høyesterett at ”norske domstoler ved anvendelsen av EMK skal benytte de samme tolkningsprinsipper som EMD”.²⁴

Høyesterett legger også til grunn at det er EMDs oppgave å utvikle konvensjonen dynamisk jf. Rt. 2005 s. 833 i avsnitt 41 følgende. Norske domstoler skal altså foreta en selvstendig tolkning av konvensjonen basert på EMDs metode. Av presumsjonsprinsippet utviklet gjennom rettspraksis følger at norsk rett i utgangspunktet presumeres å være i tråd med EMK.²⁵ Ved tilsynelatende motstrid mellom norsk lov og EMK vil man først forsøke å foreta en harmoniserende tolkning. Dersom en harmoniserende tolkning ikke fører frem, følger det av mnskr. § 3 at konvensjonens bestemmelser ved motstrid har forrang fremfor norsk rett.

²² Innst.O.nr.51 (1998-1999) Innstilling frå justiskomiteen om lov om styrking av menneskerettane si stilling i norsk rett (menneskerettsloven) punkt 8

²³ Andenæs og Bjørge (2011) s. 255

²⁴ Rt. 2000 s. 996 på side 1007

²⁵ Jf. blant annet Rt. 1984 s. 1175

2 Tiltalebeslutningens formål og funksjon

2.1 Generelt om tiltalebeslutningen

Tiltalen er en beslutning fra påtalemyndigheten om at saken skal forfølges for domstolene og som danner rammen for saken retten skal behandle jf. strpl. § 38.

Tiltalebeslutningen tas ut av påtalemyndigheten med bakgrunn i en påtalemessig avgjørelse. Politiet foretar først en objektiv etterforskning der et av formålene er å skaffe de nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmålet om tiltale skal reises jf. strpl. § 226 første ledd bokstav a.²⁶ Når etterforskningen er ferdig treffes et påtalevedtak som enten kan føre til henleggelse av saken, overføring til konfliktrådet, forelegg, begjæring om tilståelsesdom eller utferdigelse av tiltalebeslutning.

Avgjørelsen om tiltale skal reises må tas så snart saken er tilstrekkelig forberedt til det jf. strpl. § 249 første ledd sammenholdt med strpl. § 226 fjerde ledd. Riksadvokaten har i sitt rundskriv nr. 1 i 2014 også påpekt at straffesaksbehandlingen skal være kort.²⁷ Rask saksbehandlingstid forutsettes også gjennom kravet i EMK art. 6 om at saken må avgjøres innen ”reasonable time”. I saker der mistenkte var under 18 år på gjerningstidspunktet gjelder en lovfestet frist etter strpl. § 249 for avgjørelse av tiltalespørsmålet. Spørsmålet om tiltale må i disse tilfellene avgjøres innen 6 uker etter at gjerningspersonen er å anse som mistenkt i saken. Dersom hensynet til etterforskningen eller andre særlige grunner gjør det nødvendig kan tiltalespørsmålet avgjøres senere. Ofte kan de ulike postene i en tiltalebeslutning være ferdig etterforsket til forskjellige tider. Av praktiske årsaker og av hensyn til regelen i strpl. § 13 om forening av straffesaker, må saken i disse tilfellene normalt ses under ett.²⁸ I praksis reises derfor tiltale når alle postene er ferdig etterforsket. I enkelte komplekse saker kan det være nødvendig å reise en tilleggstiltalebeslutning før saken kommer opp for retten.

Før hovedforhandling i første instans er tiltalen og bevisoppgaven normalt de eneste dokumentene retten er forelagt før saken starter. I forarbeidene er rettens begrensede informasjonsgrunnlag begrunnet i tids- og arbeidsbesparelser samt ønsket om å unngå at dommeren skal gjøre seg opp en mening gjennom å se saksdokumentene på forhånd.²⁹ Dommeren har anledning til å be om å få se saksdokumentene på forhånd når han ”finner behov for det” jf. strpl. § 262. Vurderingen beror på rettens skjønn. Utlån kan være aktuelt ved behandling av saker med stort omfang der hensynet til berammelsen tilsier det. Ved eventuell uenighet mellom

²⁶ Påtalemyndighetens objektivitetsplikt følger også av strpl. § 55 tredje ledd

²⁷ Riksadvokaten (1/2014) punkt IV nr. 3

²⁸ NUT 1969:3 punkt I s. 281

²⁹ Innst. O. nr. 37 (1980-1981) s. 32 flg.

aktoratet og forsvarer om bevisavskjæring kan det også være aktuelt å se dokumentene. I straffesaker der tiltalte ikke har forsvarer er hovedregelen, av hensyn til tiltaltes mulighet til forberedelse av forsvaret, at sakens dokumenter oversendes retten i forkant av saken jf. strpl. § 267 annet ledd og påtaleinstruksen § 25-3 annet ledd.

2.2 Påtalemyndighetens bevismessige grunnlag

Tiltale blir reist der påtalemyndigheten mener siktede er skyldig og saken skal pådømmes i retten med full bevisførsel. Der saken kan avgjøres med kun bot eller inndragning kan forelegg benyttes i stedet for å reise tiltale jf. strpl. § 255. Tiltale tas derfor kun ut i saker påtalemyndigheten mener skal avgjøres med fengselsstraff og der det ikke foreligger uforbeholden tilståelse i samsvar med strpl. § 248 om tilståelsesdom.

Påtalemyndigheten må ha grunnlag for å mene at de materielle og prosessuelle vilkårene for straffeansvar foreligger før tiltale reises. I riksadvokatens rundskriv om krav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene fra 2012 oppstilles retningslinjer for hvilket beviskrav som må legges til grunn før tiltale kan tas ut. Rundskrivet beskriver at tiltale kun skal tas ut der man er ”overbevist om siktedes straffeskyld” og at ”straffeskylden kan bevises i retten”.³⁰ Bakgrunnen for dette er at man ønsker å unngå at personer utsettes for tiltaler på sviktende grunnlag. Ved vurderingen om tiltale skal reises er det derfor det strafferettslige beviskravet om at rimelig tvil skal komme tiltalte til gode som er vurderingsterskelen. Samtidig stilles tilleggskrav til mulighetene for å føre bevisene i retten. Kravet om bevismessig grunnlag er en av flere begunstigelser som tilfaller tiltalte i straffeprosessen, ofte omtalt under samlebetegnelsen *favor defensionis* (til fordel for forsvaret).³¹

I praksis følger eksempler på at det ikke blir tatt ut tiltale uten bevismessig grunnlag. I 2014 avgjorde Riksadvokaten spørsmålet om det skulle tas ut tiltale i sak mot en polititjenestemann som var siktet for drap. Politiet mente den siktede var skyldig i drap på en kvinne som døde etter et angivelig fall på en bro i Telemark. Riksadvokaten konkluderte med at tiltale for forsettlig drap ikke kunne tas ut, fordi det ikke hadde latt seg bringe på det rene hvordan avdøde falt fra broen og at det derfor ikke forelå bevismessig grunnlag for å ta ut tiltale for drap.³²

2.3 Anklageprinsippet

Før domstolene trer i virksomhet må det foreligge begjæring fra en påtaleberettiget. Dette følger av strpl. § 63 og gir uttrykk for anklageprinsippet. Påtalemyndigheten opptrer som anklager ved å ta initiativet til etterforskning, avgjørelsen av påtalespørsmålet og fremmer saken

³⁰ Riksadvokaten (2/2012) punkt 2

³¹ Rui (2014) s. 431

³² Riksadvokatens pressemelding (2014) s. 2

for domstolene. Selve avgjørelsen av skyldspørsmålet og straffeutmålingen ligger hos domstolen. Hensynet bak denne fordelingen er å gi siktede et rettsikkerhetsvern for dommerens objektivitet.³³ Frem til innføringen av straffeprosessloven av 1887 var ordningen inkvisitorisk ved at dommeren også tok initiativet til rettsforfølgningen og ledet eksaminasjonen av tiltalte. Dagens system anses som en anklageprosess med innslag av inkvisitoriske elementer.³⁴

Rekkevidden av domstolens kompetanse i straffesaker følger av strpl. § 38 som angir at retten ikke kan gå utenfor det forhold tiltalen gjelder. Tiltalebeslutningens angivelse av straffbare forhold bidrar til å klargjøre rettens vurderingstema og setter skranker for rettens avgjørelsesgrunnlag.

Tiltalens beskrivelse av det straffbare forhold kan også ha betydning for utstrekningen av dommens rettskraft. Retten skal avvise saken av eget tiltak dersom det reises ny sak om et krav som er avgjort ved rettskraftig dom jf. strpl. § 51. I juridisk teori fremheves at begrepet ”samme forhold” kan ha et annet innhold ved tolkningen av strpl. § 38 enn ved reglene om rettskraft. Det er likevel en nær sammenheng og rettspraksis går i retning av at løsningene er parallelle.³⁵ I EMDs sak *Taxquet v. Belgia* ble det lagt til grunn at utformingen av tiltalebeslutningen er en av de forholdene som bidrar til å klargjøre hvilket hendelsesforløp som blir lagt til grunn i dommen.

2.4 Offentlighetsprinsippet

Straffeprosessen i Norge bygger på hensynet til offentlighet i rettspleien.³⁶ Offentlighetsprinsippet skal bidra med å skape tillitt til rettssystemet. Hovedregelen er at rettsmøtene er offentlige og at forhandlingene og rettsavgjørelsene kan gjengis offentlig, hvis ikke annet er bestemt ved lov eller av retten i medhold av lov jf. domstolloven § 124 første ledd.³⁷ Slike unntak følger av dl. § 125 og kan for eksempel være hensynet til privatlivets fred og sakens opplysning. Av EMK art. 6 nr. 1 følger også at siktede har rett til en ”public hearing”.

Etter at tiltalen er forkynt har pressen rett til en kopi hos påtalemyndigheten jf. påtaleinstruksen § 22-7, med unntak der det er ”sannsynlig at saken helt eller delvis vil bli ført for lukkede dører”. Fra det tidspunkt saken er berammet er tiltalebeslutningen offentlig tilgjengelig hos domstolene jf. forskrift om offentlighet i rettspleien § 7. Tiltalebeslutningen bidrar dermed til

³³ NOU 2003:15 punkt 12.5

³⁴ Andenæs (2009) s. 33

³⁵ Andenæs (2009) s. 453

³⁶ Jf. Grl. § 100 femte ledd

³⁷ Lov 13. august 1015 nr. 5 om domstolene (heretter kalt dl.)

å ivareta hensynet til offentlighetens ønske om opplysninger i straffesaker som verserer for domstolene.

2.5 Retten til en rettferdig rettergang

Rettergangsskritt uten mulighet for å kontrollere rettmessigheten av anklagen og til å forberede sitt forsvar er dagliglivet i flere land i verden i dag.³⁸ Frustrasjonen ved ikke å vite hva man er anklaget for skildres gjennom Frans Kafkas litterære klassiker ”Prosesen” fra 1925. Norge som rettsstat er forpliktet til å sikre individene visse grunnleggende rettigheter både før og under rettergang.³⁹ Retten til å bli kjent med anklagene mot seg er en av de mest grunnleggende rettssikkerhetsgarantiene og et sentralt element i retten til en rettferdig rettergang.⁴⁰ Et av hensynene med tiltalebeslutningen er at den skal bidra til å gi tiltalte en rettferdig rettergang gjennom å hindre vilkårlighet og gi mulighet til kontroll og overprøving. Å få opplysninger om anklagen gir tiltalte muligheten til kontradiksjon rundt det påståtte straffbare forhold.

Retten til en rettferdig rettergang har konstitusjonelt vern i Norge. Av Grunnloven § 95 følger at ”Rettergangen skal være rettferdig”.⁴¹ Rettigheten ble tatt inn i Grunnloven gjennom grunnlovsreformen i 2014. Kravet til forsvarlig saksbehandling anses også som et av grunnprinsippene i norsk prosessrett.⁴² Det overordnede hensynet til en materiell sann avgjørelse gjør seg gjeldende gjennom flere prosessuelle bestemmelser, blant annet at domstolen har ansvaret for sakens opplysning jf. strpl. § 294.

EMK art. 6 nr. 1 oppstiller et overordnet krav til en rettferdig og offentlig rettergang som gjelder ved avgjørelsen av borgerlige rettigheter og plikter og ved avgjørelsen av en straffesak. Av EMK art. 6 nr. 1 følger det overordnede kravet til en rettferdig rettergang som gjelder for begge rettergangssystemene:

”In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a *fair* and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law.”⁴³

³⁸ Se Amnesty International (2013)

³⁹ Høstmælingen (2012) s. 194

⁴⁰ Innst. 186 S (2013-2014) s. 23

⁴¹ Kongeriket Norges Grunnlov 17 mai 1814 § 95 (heretter Grl.)

⁴² Se Rui (2014) s. 408 og Rt. 2006 s. 856

⁴³ Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 nr. 1 (min utheving)

På norsk følger at ”enhver har rett til en rettferdig og offentlig rettergang”. Rettighetene i EMK art. 6 gjelder allerede fra man er siktet i en sak, jf. ordlyden ”criminal charge” i første ledd. Begrepet tolkes autonomt, slik at hva som følger av nasjonal rett ikke er avgjørende. EMD har tillagt begrepet et vidt anvendelsesområde der grensen nedad anses for å være anmeldelse eller mistanke og grensen oppad er utforming av tiltale.⁴⁴

Kravet til rettferdighet knytter seg til prosessen som helhet. Høyesterett har uttrykt at ”bestemmelsen må etter EMDs praksis tolkes i lys av det grunnleggende krav om rettferdig rettergang og det alminnelige prinsipp om ”equality of arms” som er utviklet som et element i dette kravet.”⁴⁵ Prinsippet innebærer at partene skal ha like muligheter under prosessen etter tiltale er tatt ut. Fordeler for siktede, for eksempel at rimelig tvil skal komme tiltalte til gode, er ikke i strid med dette partslikhetsprinsippet.⁴⁶

2.6 Forsvarlig forberedelse av forsvaret

Opplysningene i tiltalen skal ivareta tiltaltes mulighet til å kunne forberede et forsvar mot anklagen.⁴⁷ Av forarbeidene til straffeprosessloven av 1887 fremkommer det at tiltalebeslutningens formål er å individualisere sakens gjenstand i faktisk og rettslig henseende så tydelig at siktede får det nødvendige grunnlag til å forberede sitt forsvar og til beskyttelse mot senere å bli forfulgt i anledning den samme gjerningen.⁴⁸ Til sammenligning skal stevningen i en sivil sak ”gi grunnlag for en forsvarlig behandling av saken for partene og retten” jf. tvisteloven § 9-2 (3).⁴⁹

En av minsterrettighetene i vurderingen av om det foreligger en rettferdig rettergang etter EMK art. 6 er at tiltalte gis mulighet til forberedelse av forsvaret jf. EMK art. 6 nr. 3 bokstav b. Om kravet til en rettferdig rettergang er oppfylt vurderes ofte ut i fra om tiltalte har fått tilstrekkelig mulighet til forberedelse av forsvaret.

I straffesaker der tiltalte har forsvarer er det forsvareren som forbereder saken på vegne av tiltalte. Retten til forsvarer er grunnleggende rettighet i norsk straffeprosess. En siktet har rett til å la seg bistå av en forsvarer etter eget valg, på ethvert trinn av saken jf. strpl. § 94. Ved ankeforhandling i lagmannsretten skal det alltid oppnevnes forsvarer. Under hovedforhandlingen er utgangspunktet at siktede skal ha forsvarer jf. strpl. § 96 første ledd. Det gjelder flere

⁴⁴ Ravlo (2001) s. 329

⁴⁵ Rt. 2010 s. 513 avsnitt 38

⁴⁶ Rui (2014) s. 429

⁴⁷ Andenæs (2009) s. 349

⁴⁸ Dok. no. 1 (1885) s. 561

⁴⁹ Lov av 17. juni 2005 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

unntak fra retten til forsvarer under hovedforhandling i tingretten jf. strpl. § 96 annet ledd nr. 1. Dette gjelder saker der skyldspørsmålet og straffutmålingen ikke anses problematisk, for eksempel saker om promillekjøring jf. veitrafikkloven § 22 jf. § 31, etterfølgende alkoholnyttelse og kjøring uten førerkort. Det samme gjelder foreleggssaker og saker som kun gjelder inndragning jf. strpl. § 96 annet ledd nr. 2 og 3.

Retten til å få forsvare seg personlig eller gjennom forsvarer etter eget valg følger også av EMK. Siktede har rett til å få oppnevnt forsvarer vederlagsfritt der han er ubemidlet og "the interest of justice" tilsier dette jf. EMK art. 6 nr. 3 bokstav c. Sakes kompleksitet og om fengselsstraff er en reaksjonsmulighet er tungtveiende momenter i denne vurderingen.⁵⁰

Det kan også nevnes at det ligger en rettssikkerhetsgaranti i den etiske plikten forsvareren har til å påse at menneskerettighetene er overholdt og at tiltalte dermed gis en forsvarlig forberedelse av forsvaret. Forsvareren skal særlig påse at klienten gis en rettferdig rettergang.⁵¹ Denne plikten følger av de etiske retningslinjene for forsvarere som er utarbeidet som utdypning av Regler for god advokatskikk. Reglene er ikke en del av advokatforskriften, men Advokatforeningen forutsetter at retningslinjene legges til grunn av forsvarere ved utøvelsen av forsvareroppgavet.

Mer om betydningen av hensynet til ens forsvarlig forberedelse av forsvaret følger i avhandlingens del 5.5.

⁵⁰ Jebens (2004) s. 500-501

⁵¹ Advokatforeningen ved Representantskapet (2009) punkt 2.1

3 Generelle krav til tiltalebeslutningen

3.1 Formalia

Det stilles grunnleggende krav til opplysninger om tiltalesubjektet og formalia etter strpl. § 252 første ledd nr. 1 og 2. Tiltalebeslutningen må være underskrevet og datert jf. strpl. § 252 første ledd, i likhet med stevningen i en sivil sak.⁵² Videre må tiltalebeslutningen inneholde en betegnelse av den aktuelle domstolen. Reglene for saklig og stedlig kompetent domstol følger av strpl. kapittel 2 og 3. Tingretten er alltid førsteinstans i saker som behandles etter straffeprosessloven jf. strpl. § 5. Tiltalen må videre inneholde tiltaltes navn og bopel jf. første ledd nr. 2. Påtaleinstruksen § 22-1 supplerer med krav om at tiltaltes fødselsnummer angis. Krav om fødselsnummer ble tilføyd ved utformingen av ny påtaleinstruks i 1984, da man anså dette var særlig påkrevd ved økende bruk av elektronisk saksbehandling.⁵³ Dersom tiltalesubjektet er et foretak jf. strl. § 48a, skal foretaket oppgis med navn, organisasjonsnummer og adresse.

3.2 Språklig utforming

Etter praksis fra straffeprosessloven av 1887 ble tiltalen utferdiget i en setning. Denne praksisen bygget på utformingen av spørsmålene til juryen i lagmannsrettssaker. I forarbeidene til straffeprosessloven av 1981 var det lovgivers vilje at praksis på området burde legges om. Praksisen gjorde det vanskelig for tiltale å forstå og innrette seg etter tiltalen.⁵⁴ Både Straffeprosesslovkomiteens innstilling, proposisjonen og Stortingets justiskomite argumenterte for å dele opp tiltalebeslutningen slik at den ble lettere tilgjengelig. Forslaget var at innholdet i tiltalebeslutningen burde spaltes opp i flere setninger eller avsnitt. Stortingets justiskomite fremhevet imidlertid viktigheten av at dette ikke måtte gå på bekostning av hensynet til presisjon.⁵⁵

Etter innføringen av straffeprosessloven av 1981 ble praksis endret i tråd med forslagene. I dag utformes tiltalebeslutningen ved at den rettslige og den faktiske fremstillingen settes opp hver for seg. Først angis straffebudet som påstås anvendt, deretter beskrives det faktiske grunnlaget i et eget avsnitt som gjerne starter med teksten ”Grunnlaget er følgende forhold.” Der flere straffbare forhold pådømmes under samme sak, settes de opp punktvis under hverandre. Ved tvil om subsumsjonen angis prinsipale og subsidiære tiltalepunkter. For eksempel ved tvil om forholdet er heleri eller tyveri, kan tiltalebeslutningen lyde prinsipalt på det ene og subsidiært på det andre. Retten kan være avskåret fra å omsubsumere forholdet til et annet straffebud med mindre det er angitt subsidiært i tiltalen.

⁵² Se tvisteloven § 9-2 og § 12-2

⁵³ NOU 1984:27 s. 159 og s. 154

⁵⁴ Andenæs (1992) punkt I s. 78

⁵⁵ Innst.O.nr. 37 (1980-1981) s. 31

Dersom tiltalte ikke forstår norsk må tiltalebeslutningen oversettes jf. påtaleinstruksen § 22-5. Oversettelsen skal skje i samsvar med regelen i påtaleinstruksen § 2-8 som fastsetter at oversettelsen normalt må skje skriftlig, med mindre det anses ubetenkelig at innholdet i avgjørelsen blir oversatt muntlig. I 2010 innførte EU et direktiv om retten til tolk og oversettelse i straffesaker.⁵⁶ For medlemslandene stiller direktivet krav til minstestandard for kvaliteten på oversettelsen av blant annet tiltalebeslutningen. Straffeprosessen er ikke en del av Norges forpliktelser etter EØS-avtalen. EU-direktivet har likevel interesse for Norge fordi det baseres på EMK og praksis fra EMD. Dersom EMD skal behandle et spørsmål om tolkning eller oversettelse i straffesaker kan direktivet bli lagt til grunn som beste praksis eller god standard.⁵⁷

Av EMK art. 6 nr. 3 følger også krav til oversettelse av informasjonen ved at den må gis ”in a language which he understands”. I saken *X v. Austria* var kravet ivaretatt ved at tiltalen ble oversatt til et språk som forsvareren forstod. Avgjørelsen *Brozicek v. Italy* er et eksempel på at kravet ikke var oppfylt. En tysker fikk oversendt informasjon om anklagen på italiensk fordi påtalemyndigheten mente han forstod italiensk. Domstolen fastslo at tiltalen burde vært oversatt etter tiltaltes forespørsel, fordi det ikke kunne bevises at tiltalte forstod italiensk.⁵⁸

EMK stiller ikke krav til skriftlig meddelelse av tiltalen.⁵⁹ I saken *Kamasinski v. Østerrike* uttalte domstolen at EMK art. 6 ikke krever en skriftlig oversettelse av alle bevis eller offisielle dokumenter i saken. Kravet om tilstrekkelig informasjon kan for eksempel ivaretas gjennom muntlig informasjon til den siktede under avhør. I vurderingen etter EMK art. 6 legges stor vekt på at manglende skriftlig oversettelse til et språk siktede forstår kan være en ulempe for muligheten til forberedelse av forsvaret mot anklagen. Oversettelse må derfor foretas der det er nødvendig for å gi tiltalte tilstrekkelig mulighet til forberedelse av forsvaret. Hvis tiltalen ikke blir oversatt til et språk tiltalte forstår, kan det være en saksbehandlingsfeil som fører til opphevelse både ut i fra straffeprosesslovens regler og etter EMK art. 6.

3.3 Forkynning og tidspunkt

Tiltalebeslutningen skal forkynnes for tiltalte jf. strpl. § 263. At tiltalte har fått muligheten til å gjøre seg kjent med innholdet av anklagen mot seg skal være etterprøvbart. Tiltalen blir forkynt tiltalte etter reglene i domstoloven kapittel 9.⁶⁰ Forkynning skje ved postforkynning jf. dl. § 163a eller subsidiært gjennom stevnevitne etter dl. § 165. Det er ingen krav om at bevis-

⁵⁶ Direktiv 2010/64/EU

⁵⁷ NOU 2014:8 punkt 8

⁵⁸ *Brozicek v. Italy* avsnitt 41

⁵⁹ Jebens (2004) s. 474

⁶⁰ Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (heretter domstoloven eller dl.)

oppgaven skal forkynnes, men påtalemyndigheten skal sende kopi av bevisoppgaven til forvareren sammen med sakens dokumenter jf. strpl. § 264 første ledd.

Av straffeprosessloven følger at forkynning av tiltalen skal skje ”snarest mulig” jf. § 263. Dette tilsvarer i praksis kravet etter EMK art. 6 nr. 3 bokstav a om at den siktede har krav på å bli informert ”promptly” om en straffesiktelse mot seg. Bestemmelsen stiller krav til at informasjonen skal gis raskt og det avgjørende er at informasjonen gis så tidlig at siktede har anledning til å forberede sitt forsvar.

Gjennom praksis fra EMD er det oppstilt krav til at påtalemyndigheten i etterkant må kunne bevise at tiltalte har mottatt tiltalen. I avgjørelsen *C. v. Italy* krevde domstolen bevis for at tiltalen var mottatt ettersom den bare var sendt gjennom vanlig postgang. Dersom tiltalte har spesielle vansker med å forstå informasjon, har EMD oppstilt strengere krav til etterprøvbarehet for at tiltalen er mottatt og forstått. Dette gjelder særlig i alvorlige straffesaker. I saken *Vaudelle v. France* forelå brudd på EMK art. 6 fordi tiltalte på egen hånd var ute av stand til å forstå alvoret av lovbruddene han var anklaget for (seksuell omgang med mindreårig). EMD mente at staten i dette tilfelle burde sørget for at tiltalte møtte til avtalt psykiatrisk undersøkelse og at informasjon om anklagen ble gitt til oppsynsperson eller forsvarer.⁶¹

3.4 Påtalekompetanse

En av prosessforutsetningene som må foreligge før domstolen realitetsbehandler saken er tiltalebeslutning utferdiget av en påtaleberettiget. Hovedreglene for påtalekompetanse skal presenteres i det følgende.

Reglene om påtalekompetanse bygger på anklageprinsippet om at retten bare trer i kraft etter begjæring fra en påtaleberettiget jf. strpl. § 63. Påtalekompetansen kan ligge enten hos kongen i statsråd, riksadvokaten, statsadvokaten, politiet eller til et særorgan. Lovbruddets alvorlighetsgrad og strafferammen styrer hvor høyt opp i systemet påtalebeslutningen må treffes. At det stilles krav til høyere faglig kompetanse for å ta ut tiltale i de mest alvorlige sakene, er med på å ivareta tiltaltes rettssikkerhet. Reglene utgjør også et system for arbeidsfordelingen innad i påtalemyndigheten der kongen i statsråd har øverste påtalemyndighet.

Kompetansereglene følger av strpl. §§ 64 til 67 og må ses i sammenheng med påtaleinstruksen § 22-2 til § 22-4. I både forbrytelse- og forseelsessaker som gjelder straffbare handlinger begått i tjenesten av embetsmenn og andre tjenestemenn er det Kongen i statsråd som har påtalekompetanse jf. strpl. § 64 første ledd.

⁶¹ *Vaudelle v. France* avsnitt 65

Riksadvokaten avgjør spørsmålet om tiltale i de mest alvorlige forbrytelser, med unntak av de som hører under Kongen i statsråd jf. strpl. § 65. Forbrytelsene er oppramset i strpl. § 65 og omfatter alle forbrytelser som kan straffes med fengsel inntil 21 eller 30 år. Andre saker der Riksadvokaten har påtalekompetanse er for eksempel forbrytelser mot rikets sikkerhet etter straffeloven kap. 8, oppfordring til straffbar handling etter strl. § 140 og forbrytelser ved trykt skrift. Statsadvokatens påtalekompetanse er negativt avgrenset til forbrytelser der kompetansen ikke ligger til en av de øvrige organene jf. strpl. § 66. Statsadvokaten kan imidlertid delegeres kompetanse til å utferdige tiltalebeslutningen der Kongen (Regjeringen) eller riksadvokaten har besluttet å reise tiltale jf. påtaleinstruksen § 22-4. Benyttes delegert kompetanse må det fremgå av tiltalebeslutningen jf. påtaleinstruksen § 22-1 fjerde ledd.

Politiet kan etterforske og reise siktelse i alle saker, men har bare påtalekompetanse i forseelsessaker og andre vanlige og mindre alvorlige forbrytelser som oppramset i strpl. § 67. Kompetansen til å ta ut tiltale i forbrytelsessaker forutsetter at politijuristen er tildelt utvidet påtalekompetanse. Overordnet myndighet kan likevel bestemme at spørsmålet skal forelegges statsadvokaten. Dette gjelder også der saken har stor allmenn interesse jf. påtaleinstruksen § 22-1.

Påtalekompetanse er også tillagt enkelte særorganer. Økokrim er en sentralisert enhet i politiet som etterforsker og fører omfattende, kompliserte og prinsipielle saker som gjelder økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet.⁶² De har generell påtalekompetanse for hele landet jf. påtaleinstruksen § 35-2. For saker som gjelder ansatte i politiet eller påtalemyndigheten er det opprettet et særorgan, Spesialenheten for politisaker, som har påtalekompetanse. Spesialenheten er opprettet med hjemmel i strpl. § 67 femte ledd og reglene om Spesialenhetens virksomhet følger av påtaleinstruksen kapittel 34.

I enkelte tilfeller oppstår det særlige kompetansespørsmål. Et spørsmål er hvordan det påvirker påtalekompetansen at straffebestemmelser som forhøyer strafferammen kommer til anvendelse. Rt. 2007 s. 382 gjaldt overtredelse av lov om alternativ behandling av sykdom. Straffeloven § 63 første ledd om særdeles skjerpende omstendigheter kom til anvendelse. Etter loven kunne fengsel inntil to år anvendes ved særdeles skjerpende omstendigheter. Den straffbare handlingen måtte anses som en forbrytelse og rette påtalemyndighet var statsadvokaten etter strpl. § 66. Tiltale var feilaktig tatt ut av politiet og Høyesterett opphevet dommene i saken.

⁶² Påtaleinstruksen § 35-1

3.5 Tilleggsopplysninger

3.5.1 Påtalebegjæring

Hovedregelen er at påtalen er ubetinget offentlig jf. strl. § 77, med mindre annet er bestemt. Dette innebærer at påtalemyndigheten kan reise tiltale selv om fornærmede ikke har begjært påtale. Unntak gjelder for lovbrudd der påtale er betinget av begjæring fra fornærmede eller i andre tilfeller der allmenne hensyn krever påtale. Der påtale krever begjæring fra fornærmede skal tiltalen inneholde opplysninger om at vilkårene for dette foreligger jf. strpl. § 252 andre ledd. Der dette er utelatt må retten av eget initiativ ta kontakt med påtalemyndigheten for å få dette avklart jf. strpl. § 285 annet ledd. Påtalebegjæring fra fornærmede kreves for eksempel ved overtredelse av strl. § 144 for brudd på taushetsplikten i bestemte yrker eller strl. § 170 for falsk anmeldelse. Straffebestemmelser som krever at almene hensyn tilsier påtale er for eksempel overtredelse av strpl. § 142 om blasfemi og strl. § 145a om ulovlig avlytting eller brevopptak. Etter at tiltale er reist kan begjæringen om påtale ikke trekkes tilbake jf. strpl. § 82 første ledd.

En ny regel om påtalebegjæring er vedtatt og skal inntas i straffeprosessloven § 62 a. Bestemmelsen trer i kraft samtidig med straffeloven av 2005. Av den nye regelens første ledd følger at alle straffbare handlinger er underlagt offentlig påtale, når ikke annet er bestemt ved lov. Ordlyden i første ledd er ny, men innebærer ingen realitetsendring jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004).⁶³ En endring er imidlertid at ordningen om påtalebegjæring fra fornærmede i bestemte saker oppheves. Av den nye regelens annet ledd følger at påtale kan unnlates for overtredelser av straffebud med en strafferamme på to år eller lavere, hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale. Utgangspunktet blir derfor at handlingene skal påtales og at det er unnlattelsen som krever særlig begrunnelse.

3.5.2 Aksessoriene

Av straffelovens kapittel 5 følger grunner til at den normale strafferammen kan fravikes. Reglene kommer ikke til anvendelse med mindre et straffebud i lovens spesielle deler eller i spesiallovgivningen er overtrådt og kalles derfor aksessorier. Eksempler på aksessorier er strl. § 61 om forhøyelse av strafferammen grunnet gjentatte straffbare handlinger av en tidligere domfelt, strl. § 62 om felles frihetsstraff ved idealkonkurrens og strl. § 64 om forbrytelser begått før en tidligere domfellelse. Ordlyden i strpl. § 252 gir ikke veiledning på om det er nødvendig at aksessoriene inntas. I praksis er det imidlertid vanlig å gjengi aksessoriene i til-

⁶³ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) punkt 30.4 s. 486

talebeslutningen. Dette gjøres for eksempel gjennom en setning med følgende formulering: ”Straffeloven § 62 kommer til anvendelse”.⁶⁴

3.5.3 Andre krav enn straff

Der det gjøres gjeldende andre krav enn straff må tiltalen opplyse om dette jf. strpl. § 252 tredje ledd. Ofte fremmer fornærmedes krav på erstatning eller oppreisning fra siktede sammen med straffesaken. Av praktiske og prosessøkonomiske årsaker kan slike krav fremmes såfremt det springer ut av samme handling jf. strpl. § 3. Andre krav som for eksempel tap av førerrett jf. vegtrafikkloven § 33 eller inndragning jf. strl. §§ 34-38 kan også gjøres gjeldende sammen med straffesaken etter strpl. § 2. I praksis er det vanlig å ta forbehold om at øvrige rettskrav gjøres gjeldende ved å innta en generell setning i tiltalen, for eksempel: ”Påstand om erstatning/oppreisning til fornærmende forbeholdes nedlagt”.

Påtalemyndigheten kan etter strpl. § 427 fremme sivilt krav som nevnt i strpl. § 3. Kravets størrelse må angis så langt mulig jf. strpl. § 252 tredje ledd. Hvilke bevis som knytter seg til kravet påtalemyndigheten fremmer bør spesifiseres i bevisoppgaven jf. påtaleinstruksen § 22-1 tredje ledd. Regelen i strpl. § 252 tredje ledd ble inntatt ved lovendring i 2008 som tok sikte på å forbedre fornærmedes stilling i straffeprosessen.⁶⁵ For tiltalte gir det bedre muligheter til å forberede seg mot kravet når kravets størrelse oppgis.

I Rt. 1993 s. 1494 var det spørsmål om et oppreisningskrav kunne fremmes under straffesaken. Det var bare fremsatt forbehold om fornærmedes erstatningskrav i tiltalebeslutningen. Høyesterett kom til at begrepet ”erstatning” også omfattet et oppreisningskrav og at tiltalebeslutningen derfor var dekkende. Kravets grunnlag fremkom av saksdokumentene forsvaren hadde mottatt tre måneder tidligere og det var derfor fremsatt i tide.

I en nyere sak avgjort av Eidsivating lagmannsrett inntatt i RG. 2010 s. 1641 gjaldt spørsmålet om et oppreisningskrav kunne behandles for lagmannsretten, selv om det ikke var varslet i tiltalebeslutningen. Kravet var ikke fremmet på forhånd fordi fornærmede ikke var gjort kjent med sin rett til det. Lagmannsretten vurderte spørsmålet ut i fra hensikten med varselet som er å gi tiltalte og hans forsvarer tid og anledning til å imøtegå kravet. Gjennom den skriftlige behandlingen av kravet i etterkant av ankeforhandlingene var det gitt en slik tilstrekkelig anledning. Oppreisningskravet kunne altså behandles i lagmannsretten selv om det ikke var varslet spesifikt i tiltalebeslutningen.

⁶⁴ Se f.eks gjengivelsen av tiltalebeslutningen i avgjørelsen TOSLO-2013-193789

⁶⁵ Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) s. 117

Den generelle adgangen til å foreta ”andre endringer” i tiltalebeslutningen som følger av strpl. § 254 tredje ledd gir muligheten til å behandle enkelte krav som ikke er varslet i tiltalebeslutningen. Ved tilføyelse av nye forhold vil det imidlertid ofte være nødvendig å utsette saken av hensyn til forsvaret jf. strpl. § 254 fjerde ledd.

4 Kravet til angivelse av straffebudet

4.1 Det rettslige utgangspunktet etter strpl. § 252 første ledd nr. 3

Tiltalebeslutningen skal etter strpl. § 252 første ledd nr. 3 inneholde:

”opplysning om hvilket straffebud som påstås anvendt, med gjengivelse av innholdet så langt det er av betydning i saken”.

Utgangspunktet er at tiltalebeslutningen må angi en henvisning til det aktuelle straffebudet og gjengi innholdet av det. I praksis er kravet forstått som at det er den objektive gjerningsbeskrivelsen i straffebudet som må gjengis jf. Rt. 2008 s. 118 avsnitt 17 og Rt. 2013 s. 1297 avsnitt 13.

At straffebudet bare skal oppgis ”så langt det er av betydning i saken” er et forbehold som ble tatt inn i lovteksten som en påminnelse på at deler av straffebudet som ikke er aktuelt i den foreliggende sak, bør utelates.⁶⁶ Der det er flere ledd eller straffalternativer i bestemmelsen skal det som ikke er aktuelt utelates.⁶⁷ Hensynet til ressurs- og tidsbruk hos påtalemyndigheten tilsier at det ikke kan kreves en utfyllende oppramsing av alle relevante lovbestemmelser som vil kunne gjøre seg gjeldende i saken. Det kan også virke mer forvirrende enn avklarende dersom tiltalte får opplyst innholdet i en lang rekke bestemmelser som ikke direkte er relevant for saken.⁶⁸ På en annen side er gjengivelsen av innholdet i straffebudet særlig viktig der tiltalte ikke har forsvarer.

Av påtaleinstruksen § 22-1 følger en regel med omtrent samme utforming som strpl. § 252. En tilsvarende regel gjelder også for utforming av spørsmålene til lagretten der det kreves at spørsmålet gjengir den straffbare handlingens rettslige merker jf. strpl. § 366.

4.2 Det rettslige utgangspunktet etter EMK art. 6 nr. 3

Av EMK art. 6 nr. 3 følger en liste over minimumsrettighetene i kravet om en rettfærdig rettergang. Norske domstoler viser ofte til at kravene som stilles til tiltalebeslutningen etter straffeprosessloven må ses i sammenheng med og fortolkes i lys av de krav som følger av EMK art. 6 nr. 3 bokstav a.⁶⁹ Av konvensjonens engelske versjon følger at:

⁶⁶ NUT 1969:3 s. 282

⁶⁷ Andenæs (1992) s. 82

⁶⁸ Andenæs (2009) s. 346

⁶⁹ Se for eksempel Rt. 2001 s. 38 på side 40 og Rt. 2008 s. 118 avsnitt 17

”Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:

a) to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him.”⁷⁰

På norsk følger at ”enhver som blir siktet for en straffbar handling” skal ha rett til å ”bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham”. Uttrykket ”nature of the accusation” stiller krav til gjengivelse av straffebestemmelsen. Regelen skal garantere den som blir siktet for en straffbar handling å bli tilstrekkelig informert om hvilken faktisk handling anklagen baserer seg på. Etter EMDs praksis forekommer det flere brudd på kravet om angivelse av straffebudet enn de faktiske forholdene.⁷¹ Krenkelse blir ofte konstatert i saker der dommen ikke er i samsvar med det påberopte straffebudet.

Det stilles et visst krav til informasjonsomfanget ved at ordlyden gir anvisning på at informasjonen må gis ”in detail”, på norsk ”i enkeltheter”. Retten til detaljert informasjon om anklagen imidlertid ikke absolutt. I praksis fra EMD er det godtatt forholdsmessige restriksjoner i rettigheten, så lenge det overordnede kravet til rettferdig rettergang er ivaretatt.⁷²

Retten til informasjon om anklagen gjelder også for personer som er pågrepet jf. EMK art. 5 nr. 2.⁷³ Bestemmelsen har imidlertid et annet formål da den skal ivareta informasjonsbehovet ved en pågrepelse. En annen forskjell er at art. 5 nr. 2 stiller lempeligere krav til omfanget av begrunnelsen. Det stilles ikke krav om at informasjonen skal oppgis ”in detail” slik som etter art. 6.

Der straffebudet utfylles av andre bestemmelser eller der flere straffebud kommer til anvendelse, kan det være spørsmål om hva som kreves gjengitt. Derfor behandles særlige problemstillinger mer inngående i det videre.

4.3 Særlige problemstillinger

4.3.1 Skyldformen

I praksis er ordlyden i strpl. § 252 forstått slik at den generelle regelen om forsett i strl. § 40 ikke må angis i tiltalen.⁷⁴ For øvrige skyldformer er imidlertid utgangspunktet at skyldformen

⁷⁰ EMK art. 6 nr. 3 bokstav a

⁷¹ Trechsel (2010) s. 201

⁷² Se avhandlingens punkt 5.4.5

⁷³ EMK art. 5 nr. 2

⁷⁴ Hov (2010) s. 495

må inntas. Der skyldkravet for eksempel er uaktsomhet eller hensikt skal det fremkomme sammen med gjengivelsen av det overtrådte straffebudet. Ved uaktsomhet starter gjengivelsen av innholdet i straffebudet med følgende ordlyd: ”for uaktsomt å ha”.⁷⁵

Enkelte straffebud har krav om subjektivt overskudd der det kreves en særegen form for subjektiv skyld i tillegg til den øvrige skyldformen. Subjektive overskudd kan være krav om vinnings hensikt jf. strl. § 257, ”rettsstridig” jf. strl. § 291 eller ”overlegg” jf. strl. § 231. Av praksis følger at krav om subjektivt overskudd skal inntas i tiltalen. Det inntas sammen med gjengivelsen av innholdet i straffebudet på følgende måte: ”for rettsstridig å ha”.⁷⁶

4.3.2 Der straffebudet utfylles av andre bestemmelser

Der tiltalte har begått flere lovbrudd i en og samme handling og det er snakk om å pådømme disse i idealkonkurrens, kan det stilles spørsmål om hvilke straffebud som må inntas i tiltalen. For eksempel gjelder dette der tiltalte bedratt noen ved hjelp av falsk dokument og tiltalen lyder på både bedrageri jf. strl. § 270 og bruk av falsk dokument jf. strl. § 183. Her krever loven at begge straffebudene inntas jf. strpl. § 252 nr. 3. Dersom et straffebud blir utelatt, følger det derimot ikke konsekvent at straffebudet ikke kan anvendes. Mer om rekkevidden av anklageprinsippet og subsumsjonsendringer følger i avhandlingens del 6.1.

Ved tiltale for oppfordring til straffbar handling kan det være spørsmål om straffehjemmelen for oppfordring må inntas. Offentlig oppfordring til straffbar handling er straffbart etter strl. § 140. I kjennelsen Rt. 1922 s. 507 kom Høyesteretts kjæremålsutvalg til at en sak måtte avvises fordi tiltalebeslutningen ikke inneholdt angivelse av hvilke straffbare handlinger oppfordringen gjaldt. Etter strl. § 147c bokstav a er oppfordring til terrorhandlinger straffbart. Praksis i disse tilfellene er at tiltalen viser til hvilken terrorbestemmelse oppfordringen gjelder, i tillegg til å vise til strl. § 147c.⁷⁷ Hensynet til forberedelsen av forsvaret taler også for at tiltalte får opplyst hvilket straffebud oppfordringen gjelder.

Av praksis følger at legaldefinisjoner normalt ikke må tas inn i tiltalebeslutningen. For eksempel ved en sak om legemsbeskadigelse etter strl. § 229 inntas normalt ikke definisjonen av ”betydelig skade” som følger av strl. § 9.⁷⁸ På samme måte er det ikke krav om å innta definisjonen av ”dokument” i strl. § 179 der det foreligger tiltale for dokumentfalsk jf. strl. § 182.⁷⁹

⁷⁵ Se gjengivelsen av tiltalen i avgjørelsen RG. 2006 s. 859

⁷⁶ Se gjengivelsen av tiltalens post I i avgjørelsen LH-2013-349

⁷⁷ Se gjengivelsen av tiltalen i avgjørelsen TOSLO-2014-114499

⁷⁸ Se f.eks gjengivelsen av tiltalens post I i avgjørelsen LB-2014-38609

⁷⁹ Andenæs (2009) s. 347

4.3.3 Overtredelse av forskrifter

Der straffansvaret følger av forskrift gitt i medhold av lov, er spørsmålet om innholdet i forskriften også skal inntas. I Rt. 1984 s. 1388 vurderte Høyesterett hvorvidt en person kunne dømmes for overtredelse av en forskrift, selv om det ikke var varslet om forskriftens anvendelse i saken. Saken ble fremmet på bakgrunn av et forelegg som trådte i stedet for tiltalebeslutning jf. strpl. § 268. Høyesterett vurderte saken ut i fra kravene som stilles til tiltalebeslutningen etter strpl. § 252. Avgjørelsen er fattet på bakgrunn av straffeprosessloven av 1887, men praksis etter denne loven er fortsatt relevant for dagens rettstilstand.⁸⁰ I dommen uttaler Høyesterett at ”det er av vesentlig betydning for rettens behandling av saken at den i tiltalebeslutningen presenteres for de bestemmelser påtalemyndigheten mener er overtrådt”⁸¹. Høyesterett kom til at det var en saksbehandlingsfeil at ikke forskriften var gjengitt og dommen ble opphevet. Rettspraksis viser derfor at både straffebestemmelsen som er hjemmel for forskriften og innholdet av forskriften må gjengis for å oppfylle kravene etter strpl. § 252 nr. 3.

4.3.4 Lovbruddets alvorlighetsgrad

Der et lovbrudd er utført på en grov eller særlig krenkende måte kan det medføre at straffebud som forhøyer alvorlighetsgraden og/eller strafferammen kommer til anvendelse. Spørsmålet er hvilke krav som stilles til gjengivelse av straffebudet i disse tilfellene.

Enkelte straffebud lister opp momenter som vektlegges ved vurderingen av om lovbruddet er grovt, for eksempel strl. § 258 grovt tyveri. Av praksis følger at tiltalen må inneholde en henvisning til både § 257 som beskriver tyverilovbruddet og § 258 som beskriver momentene som vektlegges ved avgjørelsen av om tyveriet er grovt. Momentene er veiledende, men av fast og langvarig rettspraksis følger at momentene blir tillagt avgjørende vekt. Gjengivelse av disse momentene vil derfor være av betydning for tiltalte. I praksis gjengis kun momentene som gjør at tyveriet anses som grovt i den konkrete saken. For eksempel utformes dette på følgende måte: ”tyveriet anses som grovt, særlig fordi det er forøvet fra person på offentlig sted”.⁸²

Strl. § 232 er hjemmel for muligheten til å pålegge strengere straff der voldsforbrytelser etter strl. §§ 228-231 er begått under ”særdeles skjerpene omstendigheter.” Der strl. § 232 kommer til anvendelse følger det av praksis at det skal inntas en henvisning til bestemmelsen og det relevante innholdet i den. Hvilke forhold det legges vekt som skjerpene omstendigheter skal også oppgis, for eksempel at overtredelsen er begått av flere i fellesskap.⁸³

⁸⁰ Se avhandlingens kapittel 1 punkt 1.4.

⁸¹ Rt. 1984 s. 1388 på side 1389

⁸² Se f. eks gjengivelsen av tiltalebeslutningen i avgjørelsen LB-2015-9234

⁸³ Se f.eks gjengivelsen av tiltalebeslutningen i avgjørelsen LH-2014-167199

EMDs sak *Gea Catalan v. Spain* gjaldt en bankansatt som var dømt for bedrageri for under skjerpende omstendigheter å ha kassert ut falske sjekker til seg selv. Han anførte at det forelå brudd på EMK art. 6 nr. 3 bokstav a, fordi bestemmelsen om skjerpende omstendigheter ikke var anført i tiltalen. EMD kom til at påtalemyndigheten ved en skrivefeil hadde utelatt straffebudet. Denne skrivefeilen hadde deretter fulgt med dokumentene hele veien. EMD kom til at de fakta saken bygget på hele veien hadde vært de samme, og at det var åpenbart at den angitte paragrafen ikke gjaldt de påståtte fakta. Det logiske var at paragrafen tiltalte ble dømt etter var det riktige straffebudet, og det forelå derfor ikke brudd på artikkel 6 nr. 3 bokstav a.

Saken *Salvador Torres v. Spania* gjaldt tiltale mot en tjenestemann for underslag av offentlige midler. Tiltalte ble dømt etter et straffebud som omfattet skjerpende omstendigheter, uten at hjemmelen for straffskjerpingsgrunnen var nevnt i tiltalen for første instans eller fremmet av aktor. EMD godtok subsumsjonsendringen med bakgrunn i at tiltalte måtte regne med en slik endring ut i fra de underliggende faktiske forholdene. Han måtte være klar over muligheten for at det forelå skjerpende omstendigheter og at disse kunne pådømmes.

De ovennevnte avgjørelsene har senere blitt kritisert for å la feil ved tiltalebeslutningen som begås av påtalemyndigheten, gå ut over tiltalte. Trechsel mener EMK art. 6 nr. 3 bokstav a må tolkes slik at tiltalte ikke skal være nødt til å foreta kvalifisert gjetting av hvilket straffebud som kommer til anvendelse.⁸⁴

4.3.5 Medvirkning

Spørsmålet er hvordan hjemmelen for medvirkningsstraff må inntas i tiltalebeslutningen der det er aktuelt å dømme for medvirkning. Hjemmelen for medvirkningsansvaret følger av de enkelte straffebud som har et medvirkningstillegg. Der medvirkning ikke rammes av straffebudets tekst, kan det likevel være straffbart der handlingen etter en naturlig språklig tolkning rammes av straffebudet.⁸⁵ Etter den nye straffeloven av 2005 vil medvirkning til overtredelse av et straffebud være straffbelagt der ikke annet er bestemt jf. § 15.

Rettspraksis belyser hvordan kravet til gjengivelse av hjemmelen for medvirkning forstås. I dommen Rt. 1988 s. 676 gjaldt spørsmålet om tiltalte kunne dømmes for medvirkning til grovt ran jf. strl. § 268 jf. § 267. I tiltalen var det inntatt en generell henvisning til straffebudet om grovt ran som uttrykkelig nevner at medvirkning er straffbart. Med bakgrunn i at lovteksten i strl. § 267 beskriver medvirkning som straffbart, samt at medvirkning direkte eller forut-

⁸⁴ Trechsel (2010) s. 203

⁸⁵ Eskeland (2013) s. 224

setningsvis fremkom av gjerningsbeskrivelsen, kom Høyesterett til at dette var tilstrekkelig. Høyesterett uttalte at fast praksis ikke krever at man av tiltalebeslutningen skal kunne kontrollere at lovanvendelsen er riktig med hensyn til de krav som er stilt til medvirkningen. Avgjørelsen viser at medvirkning kan pådømmes selv om det kun nevnes i overskriften. Høyesterett uttaler også at medvirkning bare skal inntas der det er aktuelt i saken.⁸⁶

Praksis fra EMD viser hvilke krav som stilles til angivelsen av medvirkningshandlingen etter EMK art. 6 nr. 3 bokstav a. I avgjørelsen *Pélissier and Sassi v. Frankrike* konkluderte EMD med brudd på EMK art. 6 nr. 3 bokstav a. Medvirkning ikke var nevnt som et alternativ i tiltalen for første instans. De tiltalte ble frifunnet i første instans, men ble dømt for medvirkning til konkursskriminalitet i ankeinstansen. EMD kom til at det var sannsynlig at forsvaret hadde vært utøvet på en annen måte dersom de tiltalte hadde fått opplysninger om at medvirkningstillegget ville komme til anvendelse. Avgjørelsen viser at EMD stiller krav til opplysning om medvirkningstillegg der det kan være aktuelt. Hvis ikke kan det gi for dårlig mulighet til å forberede forsvaret.

4.3.6 Forsøksdefinisjonen

Spørsmålet er hvorvidt forsøksdefinisjonen må inntas i tiltalebeslutningen der det er aktuelt å dømme for forsøk på forbrytelse.

Hjemmelen for forsøk er strl. § 49. Tidligere, ved behandlingen av straffesaker etter straffeprosessloven av 1887, var det fast praksis å angi både en henvisning til og innholdet i strl. § 49. I forarbeidene til straffeprosessloven av 1981 var det en utbredt oppfatning at denne praksisen ikke var hensiktsmessig. I straffeprosesslovkomiteens innstilling ble det fremhevet at en gjengivelse av forsøksdefinisjonen for mange kan virke forvirrende og vanskelig å forstå.⁸⁷ I forarbeidene ble det fremhevet at ”Hva der ligger i begrepet forsøk, forstår ikke legfolk bedre om forsøksbestemmelsen tas med i tiltalen. Kanskje virker det heller forvirrende”.⁸⁸

Med innføringen av strpl. av 1981 ble praksis derfor endret. Fast praksis i dag er at det henvises til strl. § 49 sammen med gjengivelsen av straffebudet som er forsøkt overtrådt.⁸⁹ Innholdet i strl. § 49 inntas ikke. Forsøksdefinisjonen formuleres på følgende måte: ”For å ha forsøkt å”.

⁸⁶ Rt. 1986 s. 676 på side 679

⁸⁷ NUT 1969:3 punkt I s. 282

⁸⁸ NUT 1969:3 punkt I s. 282

⁸⁹ Andenæs (2009) s. 347

I den nye straffeloven av 2005 følger forsøksdefinisjonen av § 16. Bestemmelsens innhold tilsvarer i stor grad nåværende bestemmelse. Bestemmelsen har følgende ordlyd: ”Den som har forsett om å fullbyrde et lovbrudd som kan medføre fengsel i 1 år eller mer, og som foretar noe som leder direkte mot utføringen, straffes for forsøk, når ikke annet er bestemt”. Til sammenligning er ordlyden i nåværende strl. § 49 følgende: ” Strafbart Forsøg foreligger, naar en Forbrydelse ei er fuldbyrdet, men der er foretaget Handling, hvorved dens Udførelse tilsigtedes paabegyndt.” Sammenligningen viser at ordlyden i den nye bestemmelsen er språklig forenklet, noe som gjør det enklere å forstå innholdet i den.

5 Kravet til angivelse av det straffbare forhold

5.1 Det rettslige utgangspunktet etter strpl. § 252 første ledd nr. 4

Av strpl. § 252 første ledd nr. 4 følger at:

”Tiltalen skal inneholde en kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder, med opplysning om tid og sted.”

Med "det forhold tiltalen gjelder" menes en beskrivelse av det faktiske straffbare forhold som påtalemyndigheten mener har funnet sted. Det kreves at det straffbare forhold individualiseres. At beskrivelsen skal være ”kort” sikter til at den må være enkel og forståelig for tiltalte. Der tiltalen gjelder flere forhold som pådømmes under samme sak som realkonkurrens, må hvert enkelt forhold individualiseres.

Av rettspraksis følger at faktumbeskrivelsen skal knyttes til de enkelte straffebestemmelsene som påstås anvendt jf. blant annet Rt. 1992 s. 445 og Rt. 2008 s. 118. Beskrivelsen skal dekke det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet. Det er ingen krav om at beskrivelsen skal dekke de subjektive vilkårene for straff jf. Rt. 2013 s. 1297 avsnitt 13. Eventuelle straffrihetsgrunner som for eksempel nødverge behøver ikke å inntas i beskrivelsen.⁹⁰ Hvis påtalemyndigheten hadde ment at nødverge var aktuelt, hadde de heller ikke tatt ut tiltale.

Kravet til opplysning om ”tid og sted” sikter til en så konkret beskrivelse som mulig av tidspunktet og stedet der påtalemyndigheten mener det straffbare forholdet foregikk. Beskrivelsen av gjerningstidspunktet er et vesentlig moment i beskrivelsen av det straffbare forhold, særlig når det gjelder spørsmålet om det foreligger alibi for hendelsen.⁹¹ Dersom spørsmålet om tilregnelighet kommer på spissen, har beskrivelsen av tid og sted betydning for hvorvidt tiltalte oppfyller kravet om tilregnelighet ”på handlingstiden” jf. strl. § 44 første ledd.

Forbeholdet ”så vidt mulig” tar sikte på tilfeller der det er umulig å konkretisere det straffbare forholdet. For eksempel vil en tiltalebeslutning som individualiserer alle forhold i en fortsatt forbrytelse kunne bli svært omfattende og i noen tilfeller umulig å gjennomføre. Ved avgjørelsen av hvilken individualisering som kreves legges det til grunn i rettspraksis at hensynet til en praktikabel straffeforfølgning avveies mot hensynet til rettsikkerhet for tiltalte.⁹²

⁹⁰ Andenæs (2009) s. 348-349

⁹¹ Hammerum (2014) s. 72

⁹² Se blant annet Rt. 2001 s. 38 på side 41

5.2 Det rettslige utgangspunktet etter EMK art. 6 nr. 3 bokstav a

Underretningen til siktede skal etter EMK art. 6 nr. 3 bokstav a omfatte ”the cause of the accusation” som er et krav om at den faktiske straffbare handlingen gjengis med presisjon. Beskrivelsen skal omfatte hva handlingen bestod av, hvor handlingen fant sted og eventuelt med hvem.⁹³ Hvilke krav som stilles beror på sakens art og omfang og vurderes i lys av det overordnede kravet retten til en rettferdig rettergang i EMK art. 6 nr. 1. I mindre alvorlige saker er EMD åpen for å stille lempeligere krav til beskrivelsen av de faktiske forhold.⁹⁴

I det videre vil det belyses hvordan kravet til beskrivelsen av de faktiske forhold praktiseres både i norske domstoler og av EMD.

5.3 Særlige problemstillinger

5.3.1 Fortsatt forbrytelse

Et spørsmål er hvilke krav som stilles til individualisering der det straffbare forhold blir betraktet som en fortsatt forbrytelse. En fortsatt forbrytelse står i motsetning til en selvstendig eller separat forbrytelse og kan være overtredelse av straffebud som tar sikte på varig eller sammensatt virksomhet som det er naturlig å se i sammenheng. Hvor grensen skal trekkes mellom likeartet realkonkurrens som dreier seg om flere likartede straffbare handlinger og et fortsatt straffbart forhold er ikke alltid klar. Avgjørelsen beror på en totalbedømmelse av handlingene og momentene ved vurderingen er utviklet i rettspraksis. Lovovertridelser som har nær sammenheng i tid, tilknytning til samme sted og felles forsett blir ofte regnet som en fortsatt forbrytelse jf. Rt. 1998 s. 1416. Om handlingene rammer samme eller forskjellige fornærmede er også vektlagt i rettspraksis jf. Rt. 1992 s. 445 og Rt. 1998 s. 1416.

Fast og langvarig rettspraksis belyser praktiseringen av individualiseringskravet der det dreier seg om en fortsatt forbrytelse. En tidlig avgjørelse inntatt i Rt. 1940 s. 25 gjaldt tre hotelleiere som var tiltalt for ulovlig ølsalg. Tiltalebeslutningen beskrev at de tre hotelleierne fra 1937-1939 ved forskjellige anledninger hadde solgt ca. 37.000, 9.000 og 6.000 halve flasker øl til ”utallige personer i Narvik” for henholdsvis kr. 1,- og kr. 0,75 pr halvflaske uten å ha bevilgning til det. For den ene tiltalte var det tilføyd at salget blant annet hadde skjedd til en navngitt person i perioden 1-5. juni 1939. Tiltalen anga ingen nærmere opplysninger om de forskjellige salgene. Spørsmålet var om det straffbare forholdet var tilstrekkelig individualisert. Høyesterett kom til at man stod ovenfor en sammenhengende salgsvirksomhet der et betydelig antall flasker var solgt til et ubestemt og ubestemmelig antall personer. Det kunne ikke kreves at

⁹³ Trechsel (2010) s. 201

⁹⁴ Trechsel (2010) s. 201

hvert enkelt salg eller en del av dem skulle være nærmere angitt. Høyesterett begrunnet dette med at individualisering ut i fra forholdet var umulig. Et krav til individualisering av alle salgene ofte ville være ensbetydende med at ulovlig salgsvirksomhet ble straffri, selv om forholdet kunne bevises.

I Rt. 1993 s. 1009 var to personer tiltalt for omfattende helerivirksomhet jf. strl. § 317 jf. § 318. Virksomheten var drevet sammenhengende og i det vesentlige på samme sted over en periode på ca. 2 år. I tiltalebeslutningen var forholdet samlet i en tiltalepost som ett sammenhengende forhold. Det var ikke foretatt en særskilt behandling av hver av de to tiltalte, selv om de to tiltaltes tilknytning til de beslaglagte eiendeler var forskjellig. Høyesterett kom til det ville være praktisk umulig å behandle hvert enkelt erverv for seg og la vekt på at handlingene var foretatt sammenhengende, på samme sted og at de subjektive forhold var de samme gjennom hele perioden. Tiltalebeslutningen oppfylte derfor kravene etter strpl. § 252 nr. 4.

I narkotikasaker dreier det seg ofte om en fortsatt forbrytelse. Saken inntatt i Rt. 1995 s. 149 oppga tiltalen at oppbevaringen hadde skjedd ”stadig”, at den omfattet ”et større kvantum” og at salget gjaldt ”til sammen et større kvantum og/eller til et større antall personer og/eller sedvanemessig til narkomane”. Også her anså Høyesterett forholdene som en fortsatt forbrytelse og mente det var praktisk umulig å identifisere hvert enkelt forhold.

I saken i Rt. 2001 s. 38 kom Høyesterett til (dissens 3-2) at beskrivelsen av det straffbare forholdet ikke var tilstrekkelig for en av de tiltalte. Saken gjaldt for overtredelse av strl. § 162 for omsetning og oppbevaring av narkotika. Grunnlaget i tiltalebeslutningen var angitt slik:

«I tidsrommet fra 27. april 1997 til onsdag 18. februar 1998 i Østlandsområdet, omsatte han ved en eller flere anledninger narkotisk stoff, formentlig heroin, kokain, amfetamin og/eller marihuana, for til sammen ca. kr 700.000,- eller deler av dette beløpet.»

Høyesterett anså forholdet som en fortsatt forbrytelse. Tiltalebeslutningen anga ingen kjøpere, nærmere datoer eller hva som ble omsatt, fordi det ikke forelå bevismateriale som kunne belyse dette. Høyesterett uttalte at hensynet til en praktikabel straffeforfølgning må avveies mot hensynet til rettsikkerhet for de tiltalte. Mindretallet la vekt på at de domfelte var kjent med hvilket bevismateriale tiltalen bygde på. Flertallet la vekt på at tiltalebeslutningen i seg selv burde gi tilstrekkelig informasjon til tiltalte. For den ene tiltalte mente de at tiltalen gjorde det åpent hvilken medvirkning straffekravet gjaldt. Lagmannsrettens dom ble derfor opphevet for den ene tiltalte.

Avgjørelsen i Rt. 2008 s. 118 gjaldt en tiltale for ulovlig påvirkning av aktør i rettsvesenet jf. strl. § 132 a første ledd bokstav a. Spørsmålet var om forholdet var en fortsatt forbrytelse og

om tiltalebeslutningen inneholdt en tilstrekkelig presis angivelse av det straffbare forhold. Høyesterett uttaler her at det ”ikke stilles de samme krav til individualisering av de enkelte handlinger i gjerningsbeskrivelsen som når de behandles som separate lovovertridelser”.⁹⁵

Avgjørelsene ovenfor viser at i straffbare handlinger som anses som en fortsatt forbrytelse, gjøres det unntak fra individualiseringskravet. En streng håndhevelse av kravene vil kunne føre til at visse typer handlinger ikke kunne påtales. Det legges vekt på at fortsatte forbrytelser må kunne straffedømmes selv om ikke hvert enkelt forhold kan konkretiseres. Kravet om individualisering av faktumbeskrivelsen ikke kan stilles så strengt at det ikke kan forsvares ut i fra en kostnad/nytteanalyse.⁹⁶ I disse tilfellene går derfor hensynet til en praktikabel straffeforfølgning foran av hensynet til tiltaltes muligheter for forberedelse av forsvaret. Praksis fra EMD viser også at det ikke stilles like strenge krav til konkretiseringen av det straffbare forhold der det gjelder fortsatte forbrytelser som strekker seg over tid.⁹⁷

5.3.2 Forsøkshandlingen

Der det foreligger tiltale for forsøk på forbrytelse jf. strl. § 49 utgjør forsøkshandlingen ”det forholdet tiltalten gjelder” jf. strpl. § 252 nr. 4. Ordlyden taler derfor for at beskrivelsen av forsøkshandlingen inntas i tiltalen. Slik er kravet også forstått i praksis. Av praksis følger også at det er vanlig å angi bakgrunnen for at forbrytelsen ikke ble fullbyrdet. For eksempel kan det fremkomme at tiltalte avsto av egen vilje, at politiet kom til stedet eller at en eventuell fornærmet avverget lovbruddet. Avgjørelsen LB-2008-120508 kan være til illustrasjon. Saken gjaldt forsøk på forbrytelse for erverv av narkotika. I gjerningsbeskrivelsen fremkommer det at påtalemyndigheten mener forbrytelsen ikke ble fullbyrdet fordi vedkommende som skulle levere narkotika ikke møtte opp.

5.3.3 Medvirkningshandlingen

Der det er aktuelt å dømme for medvirkning til straffbar handling, er spørsmålet hvordan medvirkningshandlingen må beskrives i tiltalen.

Avgjørelsen Rt. 1992 s. 127 gir eksempel på at det er tilstrekkelig å gjengi medvirkning som overskrift. En mann var tiltalt for ”tyveri eller medvirkning til tyveri.” I tingretten var han frifunnet for medvirkning til tyveri fordi medvirkning bare var nevnt i overskriften og ikke gjerningsbeskrivelsen. Høyesterett kom til at overskriften og den faktiske gjerningsbeskrivelse måtte ses som en enhet og at tiltalen derfor oppfylte kravet i strpl. § 252 nr. 4.

⁹⁵ Rt. 2008 s. 118 avsnitt 11.

⁹⁶ Frøberg (2008) s.

⁹⁷ Trechsel (2010) s. 201

Et lignende eksempel gir Borgarting lagmannsretts avgjørelse RG. 2008 s. 1544. Saken gjaldt medvirkning til falsk forklaring. Tiltalte var frifunnet i tingretten fordi tiltalen ikke anga noen straffbar medvirkningshandling. Et av spørsmålet for lagmannsretten var om det utgjorde en feil ved tiltalebeslutningen at tiltalen ikke inneholdt noen beskrivelse av den påståtte medvirkningshandlingen. Tiltalte, A, var satt under tiltale for å ha medvirket til at en usann forklaring ble avgitt av C til offentlig myndighet i forbindelse med arbeidstillatelse for B. Medvirkningshandlingen i tiltalen beskrev at C ga opplysninger, men ikke hva A skulle ha foretatt seg. Retten uttalte at det ikke er krav om at medvirkningshandlingen er uttrykkelig nevnt i gjerningsbeskrivelsen. Høyesterett la også vekt på at tiltalebeslutningens gjengivelse av innholdet i straffebudet var formulert slik at det klart viste at tiltalen gjaldt medvirkning til at en annen person hadde avgitt falsk forklaring.

En ny avgjørelse fra Høyesterett, HR-2015-682-U, illustrerer også problemstillingen. Bakgrunnen for saken var tiltale mot flere personer for grov hvitvasking og merverdiavgiftslovbrudd. For Høyesterett var et av spørsmålene om tiltalen i tilstrekkelig grad beskrev medvirkningshandlingen for en av de tiltalte. Forsvareren anførte at tiltalebeslutningen ikke beskrev medvirkningshandlingen fordi det ikke var oppgitt hvilken av to transaksjoner som hadde ledet til urettmessig utbetaling av merverdiavgift og at det ikke var presisert hvilke forhold som medførte at innrapporteringen var urettmessig. Lagmannsretten kom til at tiltalen oppfylte kravene i strpl. § 252 nr. 4. Det var tilstrekkelig at tiltalen beskrev hvilken momstermin det dreide seg om og størrelsen på den urettmessige tilbakeføringen. Det ble også lagt vekt på at de tidligere instanser hadde hatt bevisførsel rundt de to aktuelle transaksjonene og rollen tiltalte hadde hatt i tilknytning til innrapporteringen.

Et eksempel der medvirkningshandlingen ikke var angitt i tilstrekkelig grad gir avgjørelsen LG-2000-1747. Saken gjaldt tiltale mot to personer, A og B, for en rekke forbrytelser i forbindelse med utøvelse av næringsvirksomhet. Tiltalens post 1 gjaldt Bs medvirkning til forsikringsbedrageri. Medvirkning var nevnt i overskriften, men gjerningsbeskrivelsen beskrev bare hva A hadde foretatt seg ovenfor forsikringsselskapet. Lagmannsretten uttalte at gjerningsbeskrivelsen ikke konkret anga hva påtalemyndigheten mente Bs straffbare medvirkning besto i og at ”beskrivelsen oppfyller neppe kravet i straffeprosessloven § 252 første ledd nr. 4”. Ved avgjørelsen av realiteten fant retten at tiltalte måtte frifinnes etter denne posten og gikk derfor ikke nærmere inn på det prosessuelle problemet.

Disse avgjørelsene viser at det ikke stilles strenge krav til gjengivelsen av medvirkningshandlingen. Så lenge medvirkning er straffbart etter en naturlig forståelse av straffebudet eller er nevnt i overskriften, kan tiltalte dømmes for medvirkning.

5.4 Forhold som kan supplere tiltalebeslutningens individualisering

5.4.1 Problemstilling

Redegjørelsen ovenfor viser at kravene som stilles til tiltalebeslutningens angivelse av det straffbare forhold beror på en konkret helhetsvurdering. Sakens art og alvorlighetsgrad er avgjørende momenter. Fremstillingen viser også at øvrige forhold trekkes inn i vurderingen om tiltalen oppfyller lovens krav. Dersom andre forhold kan supplere tiltalen, er det spørsmål om den kan anses avhjulpet, slik at de rettslige konsekvensene av mangler ved tiltalebeslutningen ikke gjør seg gjeldende. I det følgende skal det vurderes nærmere hvordan øvrige forhold vektlegges i praksis.

5.4.2 Bevisoppgaven

Bevisoppgaven er en oversikt over hvilke bevis som skal føres under saken. Den kan inneholde liste over vitner, skriftlige dokumenter, rapporter, straffe- og bødeattester, bilder og videoer som vil bli ført under rettssaken. Bevisoppgaven kan ta forbehold om ytterligere bevisføring. Loven stiller ikke krav til en medfølgende bevisoppgave, men det er fast praksis for det. Det stilles ingen krav etter EMK om at det må opplyses om bevisene som faktum bygger på.⁹⁸ Likevel kan det tenkes tilfeller der det må stilles krav til opplysninger om bevisene for å ivareta kravet om tilstrekkelig mulighet til forberedelse av forsvaret jf. EMK art. 6 nr. 3 bokstav b. Der den siktede har forsvarer sendes bevisoppgaven til forsvareren så snart den er utferdiget jf. strpl. § 264 første ledd. Ønskes ytterligere bevis ført på vegne av tiltalte, sender forsvareren supplerende bevisoppgave til retten jf. strpl. § 265 første ledd.

Spørsmålet er hvordan bevisoppgaven vektlegges som sammen med tiltalebeslutningen. Et eksempel på at bevisoppgaven ble tillagt vekt gir saken Rt. 1995 s. 1491. Tiltalen gjaldt omsetning av narkotika jf. strl. § 162. I vurderingen av om tiltalens beskrivelse av det straffbare forholdet var tilstrekkelig, la Høyesterett til grunn at tiltalen bygget på omfattende bevismateriale herunder beslag av narkotika og flere vitner. Høyesterett kom til at tiltalebeslutningen, når den ble sett sammen med bevisoppgaven, ga tilstrekkelig grunnlag for tiltaltes mulighet til å forberede sitt forsvar og at kravene dermed var oppfylt.

Lagmannsrettens avgjørelse LB-2013-78380 gir også et eksempel på at bevisoppgaven vektlegges. Det var tatt ut tiltale for smuglervirksomhet og lagmannsretten skulle avgjøre om tiltalens post 1 om brudd på tolloven var tilstrekkelig individualisert. Tiltalen oppga at smulgervirksomheten var skjedd ved en rekke anledninger over en periode på seks måneder. Den beskrev også de udeklarte varene som et ”større parti alkohol og sigaretter”. En av grensepass-

⁹⁸ *X v. Belgium*

seringene var nærmere beskrevet med tid, dato og kjøretøy. Lagmannsretten kom til at beskrivelsen var tilstrekkelig og la vekt på at bevisoppgaven som inneholdt elektroniske spor og dokumentbevis knyttet til den enkelte tiltalte. Etter lagmannsrettens syn ga dette tilstrekkelig veiledning til å forberede sitt forsvar.

Stavanger tingretts sak TSTAV-2011-128794 gjaldt en omfattende straffesak der det var tatt ut tiltale for innsidehandel. Med bakgrunn i sakens kompleksitet og ekstraordinære omfang, la tingretten vekt på at saken var bredt opplyst særlig ut fra påtalemyndighetens bevisoppgave på 66 sider som var datert samme dag som tiltalen.⁹⁹ De ovennevnte avgjørelsene viser at en utfyllende og detaljert bevisoppgave i enkelte tilfeller kompensere for en upresis tiltale. Hvilken vekt den har beror på de øvrige omstendighetene i saken.

5.4.3 Skriftlig redegjørelse for saken

Retten har mulighet til å pålegge påtalemyndigheten å utferdige en objektiv skriftlig redegjørelse for saken jf. strpl. § 262 tredje ledd. Spørsmålet er i hvilken grad en skriftlig redegjørelse for saken jf. strpl. § 262 tredje ledd kan bidra supplere tiltalebeslutningen for å klarlegge det forhold tiltalen gjelder.

Bestemmelsen kom inn i straffeprosessloven i 1999 etter initiativ fra Økokrim. Av forarbeidene følger at bestemmelsen særlig tar sikte på omfattende og kompliserte økonomiske straffesaker.¹⁰⁰ I større økonomiske straffesaker der det ligger en prejudisiell sivilrettslig problemstilling til grunn kan være vanskelig å orientere seg om påtalemyndighetens syn på hvordan anklagen er å forstå. Til sammenligning vil dommeren på forhånd ha lest prosesskriv fra partene i sivile saker. En lignende bestemmelse om skriftlig redegjørelse følger av tvl. § 9-9 tredje og fjerde ledd. I sivile saker kan retten fastsette at partene skal inngi skriftlige redegjørelser i saker med særlig kompliserte rettslige eller faktiske spørsmål og det er nødvendig for å få et vesentlig sikrere avgjørelsesgrunnlag og prosessøkonomiske hensyn ikke taler mot det.

Redegjørelsen skal oversendes retten for å sette dommeren i stand til på en bedre og mer effektiv måte å lede hovedforhandlingen. En slik redegjørelse sendes også tiltalte og forsvareren, og på denne måten kan den bidra til å belyse det straffbare forholdet, noe som vil være en fordel for tiltaltes mulighet til forberedelse av forsvaret.

Det foreligger få Høyesterettsavgjørelser som kan belyse i hvilken grad en skriftlig redegjørelse i medhold av strpl. § 262 har betydning for saken. Oppfatningen i praksis er også at be-

⁹⁹ TSTAV-2011-128794 avsnitt 4.1.2

¹⁰⁰ Ot. prp. nr. 53 (1990-91) s. 15-17

stemmelsen er lite benyttet.¹⁰¹ I Stavanger tingretts sak TSTAV-2011-128794 gir imidlertid et eksempel. Ved vurderingen om tiltalte hadde fått tilstrekkelige muligheter til forberedelse av forsvaret, la tingretten vekt på den omfattende redegjørelsen påtalemyndigheten hadde inngitt i medhold av strpl. § 262. Det ble lagt til grunn at den ga en grundig gjennomgang og dypere innblikk i alle punkter i tiltalen og den varslede bevisførselen.

5.4.4 Tiltaltes forklaring

Et av formålene med tiltalebeslutningen er å gi tiltalte anledning til å forberede sitt forsvar. Der tiltalte forklarer seg kan det derfor spørres om det stilles samme krav til informasjonen om anklagen, eller om tiltaltes forklaring kan gjøre opp for en lite spesifisert tiltale.

Avgjørelsen Rt. 1998 s. 1416 illustrerer problemstillingen. Høyesterett vurderte hvorvidt en tiltale for grovt tyveri var tilstrekkelig spesifisert. Høyesterett kom til at forholdet var en sammenhengende forbrytelse og at tiltalen var tilstrekkelig. Ett av forholdene Høyesterett trakk frem i denne vurderingen var at grunnlaget for tiltalen først og fremst var forklaringen domfelte selv hadde gitt til politiet. I politiavhør hadde han forklart seg om tyveriet og tilstått det. Høyesterett uttalte videre at ”I en slik situasjon er det ikke nødvendig av hensyn til siktes muligheter til å forberede sitt forsvar å stille de samme krav til beskrivelse av det straffbare forhold, som i tilfeller hvor tiltalen bygger på annet grunnlag.”¹⁰²

Avgjørelsen viser at Høyesterett lar bevissituasjonen, herunder tiltaltes forklaring, være et moment som veier opp for en uspesifisert tiltale. I andre deler av straffeprosessen tillegges tiltaltes forklaring også vekt, for eksempel er det et krav om uforbeholden tilståelse der en sak skal behandles som tilståelsessak etter strpl. § 248. Vernet mot selvinkriminering vil imidlertid kunne utgjøre en skranke for hvor stor vekt tiltaltes forklaring kan gis. Man har ikke har plikt til å bidra til egen domfellelse.¹⁰³ En selvinkriminerende forklaring skal ikke skal benyttes som bevis i straffesak mot tiltalte. Tiltalte har heller ikke plikt til å forklare seg jf. strpl. § 90. Vernet mot selvinkriminering er også innfortolket som en del av retten til en rettfærdig rettergang i EMK art. 6.¹⁰⁴ Uansett om tiltaltes forklaring kan bidra til å belyse de faktiske forhold, er fortsatt utgangspunktet at det grunnleggende kravet til at sakens faktum må oppgis så vidt mulig etter strpl. § 252 nr. 4 må være oppfylt.

¹⁰¹ Sæther 2014 s. 467

¹⁰² Rt. 1998 s. 1416 på s. 1419

¹⁰³ SP art. 14 nr. 3 bokstav g

¹⁰⁴ Se f.eks. *Saunders v. Storbritannia* avsnitt 68

5.4.5 Helhetsvurdering

Spørsmålet er i hvilken grad det foretas en helhetsvurdering av øvrige rettssikkerhetskrav under prosessen. Kan øvrige rettssikkerhetsgarantier gjennom en helhetsvurdering veie opp for en mindre detaljert beskrivelse i tiltalen, slik at kravet etter strpl. § 252 nr. 4 anses oppfylt?

Flere rettsavgjørelser illustrerer at Høyesterett foretar en helhetsvurdering når det vurderes om beskrivelsen av det straffbare forhold er tilstrekkelig. Saken i Rt. 1997 s. 1771 gjaldt en mann som var dømt for tyveri for uttak av kontanter og varer ved uriktig bruk av bankkort. Tiltalebeslutningen gjaldt 490 likeartede enkelthandlinger og kortmisbruket var foretatt med nær sammenheng i tid. Høyesterett uttalte at rettssikkerhetshensyn ikke nødvendiggjorde en isolert bedømmelse av handlingene og forholdet ble ansett som en fortsatt forbrytelse. Rettssikkerhetshensyn ville imidlertid tilsi at enhver rimelig tvil kom tiltalte til gode ved vurderingen av omfanget av forbrytelsen, og det ble ansett tilstrekkelig at førsteinstans hadde hatt dette for øyet.¹⁰⁵ Det ble også vist til at det er vanlig at skyldspørsmålet ved en forbrytelse besvares ved en avgjørelse av om domfelte har begått en eller flere av et stort antall mulige handlinger.

At det foretas en helhetsvurdering følger også av Rt. 2001 s. 38. Høyesterett uttalte at ved ”de øvrige rettssikkerhetskravene som gjelder når domstolen tar stilling til realiteten i saken må ses i sammenheng med hva rettssikkerhetshensyn tilsier ved utformingen av faktumbeskrivelsen i tiltalebeslutningen.”¹⁰⁶ Ett av hensynene Høyesterett la særlig vekt på var at muligheten til å oppfylle beviskravet om at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode, vil være redusert der påtalemyndigheten ikke har mulighet til å konkretisere noen handling.

I en nyere avgjørelse inntatt i Rt. 2013 s. 1297 avgjorde Høyesteretts ankeutvalg spørsmålet om det straffbare forholdet var tilstrekkelig individualisert. Saken gjaldt uriktige opplysninger ved etablering av lån. Tiltalen lød på medvirkning til bedrageri jf. strl. § 271a jf. § 270 og § 271. Ankeutvalget fant det klart at det straffbare forholdet var tilstrekkelig individualisert. Spesielt ble det bemerket at den aktuelle bruken av uttrykket ”blant annet” ikke innebar at tiltalen lot det stå åpent hva tiltalte kunne bebreides for. Uttrykksmåten måtte ses i sammenheng med tiltalen samlet sett, som knyttet seg til at lånet ble gitt på grunnlag av uriktige opplysninger. Avgjørelsen viser at grunnlaget for det straffbare forholdet tillegges vekt.

I Borgarting lagmannsretts avgjørelse LB-2013-056387 var et av spørsmålene om tiltalen i tilstrekkelig grad anga medvirkningshandlingene. Lagmannsretten foretok en helhetsvurdering der det blant annet ble vist til at de øvrige postene i tiltalebeslutningen kunne belyse hva

¹⁰⁵ Rt. 1997 s. 1771 på side 1773

¹⁰⁶ Rt. 2001 s. 38 på side 41

medvirkningshandlingene bestod i.¹⁰⁷ Totalt sett ga opplysningene tilstrekkelig foranledning og mulighet til å forsvare seg mot anklagen.

Lignende helhetsvurderinger foretas av EMD. I *Sipavicius v. Lithuania* uttales det at kravene som stilles til gjengivelse av straffebudet og det straffbare forhold må ses i lys av prosessen som helhet.¹⁰⁸ Ankebehandlingen kan gjøre opp for en utilstrekkelig behandling i første instans. En helhetsvurdering ble også foretatt i saken *Penev v. Bulgaria*. EMD uttalte at ”The scope of the [...] provision must be assessed in the light of the more general right to a fair hearing guaranteed by Article § 1 of the Convention”.¹⁰⁹

Avgjørelsene viser at både norske domstoler og EMD foretar helhetsvurderinger for å avgjøre om det straffbare forholdet er gjengitt i tilstrekkelig grad. EMD foretar vurderingen ut i fra det overordnede krav til rettferdig rettergang etter EMK art. 6, mens norske domstoler på generelt grunnlag foretar en helhetsvurdering uten å knytte det eksplisitt til retten til en rettferdig rettergang. Av EMDs praksis følger at forhold som kunne utgjort en krenkelse av artikkel 6 kan repareres gjennom øvrige omstendigheter ved rettergangen. EMK art. 6 krever imidlertid aktiv underrettelse om anklagen og andre forhold kan derfor bare i begrenset grad kompensere for utilstrekkelig individualisering.¹¹⁰ Helhetsvurderingen som foretas av EMD kan også føre til en innskrenkende tolkning av minsterettighetene i art. 6 nr. 3.

5.5 Betydningen av hensynet til forsvarlig forberedelse av forsvaret

I det videre skal det vurderes hvilken betydning hensynet til forberedelse av forsvaret har i vurderingen om tiltalen er tilstrekkelig individualisert.

Norsk rettspraksis viser at Høyesterett legger vekt på hensynet til forberedelse av forsvaret. I Rt. 2001 s. 38 understreket Høyesterett at hensynet til forberedelsen av tiltaltes forsvar var det ”sentrale rettssikkerhetshensynet” bak strpl. § 252 første ledd og EMK art. 6 nr. 3 bokstav a.¹¹¹

Muligheten til forsvarlig forberedelse av forsvaret er en minsterettighet nedfelt i EMK art. 6 nr. 3 bokstav b. Kravet til innholdet av underretningen må ses i sammenheng med kravet om

¹⁰⁷ LB-2013-056387 punkt 2.2

¹⁰⁸ *Sipavicius v. Lithuania* avsnitt 27

¹⁰⁹ *Penev v. Bulgaria* avsnitt 34

¹¹⁰ Andenæs (2009) s. 358

¹¹¹ Rt. 2001 s. 38 på side 41

tilstrekkelig tid og mulighet til å forberede sitt forsvar. Effektiv mulighet til å forsvare seg selv kan bare oppnås dersom man på forhånd får vite hva man er tiltalt for.¹¹²

Praksis fra EMD kan belyse den sammenhengen mellom bestemmelsene. Saken *Mattoccia v. Italia* gjaldt en mann som var tiltalt for seksuelle overgrep mot en mindreårig. En formell siktelse ble tatt ut i februar 1986 og den inneholdt informasjon om at han var siktet for ”raping R in Rome, in November 1985”.¹¹³ Tiltalen ble tatt ut oktober samme år og inneholdt ikke ytterligere informasjon, selv om påtalemyndigheten på dette tidspunktet satt med nærmere informasjon om tid og sted. Tiltalte fikk først tilgang på saksdokumentene i september 1989. EMD uttalte at ”the defence was confronted with exeptional difficulties.”¹¹⁴ Mangelen på informasjon i forkant av saken svekket tiltaltes forsvarsmuligheter og det forelå derfor en krenkelse retten til en rettferdig rettergang.

Et annet eksempel gir saken *Sipavicius v. Lithuania*. Saken gjaldt en politimann som var tiltalt for medvirkning til smugling. Tiltalte hadde ikke fått opplysninger om at domstolen ville foreta subsumsjonsendring før dommen forelå. EMD la vekt på at vurderingene av minsterettighetene i bokstav a og b henger tett sammen og at ”the nature and the cause of the accusation must be considered in the light of the accused’s right to prepare his defence”.¹¹⁵ EMD uttalte at dette klart svekket hans evne til å forsvare seg mot anklagen i tiltalen.¹¹⁶

I EMDs avgjørelse *Malofeyeva v. Russia* gjaldt faktum en russisk dame som var siktet for underslag av penger. Før rettssaken hadde hun ikke mottatt noen dokumenter eller informasjon om siktelsen og under rettssaken var det ingen påtalemyndighet som fremmet anklagen mot henne. Domstolen la til grunn at hun hadde unnlatt å etterkomme pålegg fra politiet om å avslutte en ulovlig demonstrasjon. Ankeinstansen la til grunn et ytterligere forhold ved at domsgrunnene beskrev at hun også hadde benyttet en ulovlig banner med negativ omtale av offentlige personer. Domstolen kom til at det forelå brudd på retten til å bli informert om anklagen etter art. 6 nr. 3 bokstav a og muligheten til forberedelse av forsvaret etter bokstav b.

Saken *Penev v. Bulgaria* gjaldt en bobestyrer for et konkursbo som var tiltalt for å ha overskredet sin myndighet ved en urettmessig utbetaling. Under rettssaken var det foretatt en subsumsjonsendring uten forvarsel. EMD uttalte at rettighetene i bokstav a og b ”are connected

¹¹² Trechsel (2010) s. 193

¹¹³ *Mattoccia v. Italy* avsnitt 63

¹¹⁴ *Mattoccia v. Italy* avsnitt 71

¹¹⁵ *Sipavicius v. Lithuania* avsnitt 28

¹¹⁶ *Sipavicius v. Lithuania* avsnitt 29

and that the right to be informed of the nature and the cause of the accusation must be considered in the light of the accused's right to prepare his defence".¹¹⁷

Saken *Kyprianous v. Cyprus* gjaldt en advokat som var dømt for forakt av retten. Advokaten var forsvarer i en drapssak og under krysseksamineringen av vitnene opplevde han at rettens medlemmer snakket sammen og sendte lapper til hverandre. Han påpekte dette ovenfor retten og ba om å få fratre forsvarerrollen i saken. Da retten ikke godkjente fratredelsen, kom han med kommentarer mot retten. Retten anså kommentarene upassende både ut i fra innhold, sammenheng og stemmeleie. Retten tok en pause for deretter å avsi dom mot advokaten. Han ble dømt til fem dager i fengsel og en bot på ca. 130 euro. Rettens protokoller indikerte at retten allerede hadde avgjort skyldspørsmålet før han ble informert om anklagen. Tiltalte fikk ikke opplysninger om de faktiske forholdene før dommen mot han forelå. EMD kom til at dette utgjorde et brudd på EMK art. 6 nr. 3 bokstav a.

Saken *Mattoccia v. Italy* er et eksempel på et tilfelle der EMD fant at angivelsen av de faktiske forholdene ikke var tilstrekkelig. Saken gjaldt en bussjåfør som var tiltalt for seksuelle overgrep mot en mindreårig, handikapt jente. EMD uttalte at informasjonen i anklagen om tid og sted for den straffbare handlingen var for vagt angitt. I tillegg var anklagen endret flere ganger i løpet av rettsaken. Basert på en rettferdighetsbetraktning kom EMD til at tiltalte burde fått flere opplysninger om de faktiske forholdene i saken. Gjennom opplysninger om de faktiske forholdene kunne han hatt mulighet til kontradiksjon rundt de påståtte forholdene og mulighet til å føre egne vitner. Hans mulighet til å kunne utøve en effektiv forberedelse av sitt forsvar var ikke ivaretatt. Saken er også et eksempel på den integrerte tilnærmingen EMD foretar. Mangler rundt informasjonen ses i sammenheng med kravene etter EMK art. 6 nr. 3 bokstav b og d samt den generelle rettferdighetsgarantien etter EMK art. 6.

Avgjørelsene viser at ved vurderingen om tiltalen er tilstrekkelig individualisert, legger EMD ofte avgjørende vekt på muligheten tiltalte har til å forberede sitt forsvar. EMD foretar en funksjonell tilnærming ved at det avgjørende er at informasjonen fungerer som grunnlag for forberedelse av forsvaret. Dette innebærer at det i praksis sjeldent konkluderes med krenkelse av rettigheten etter bokstav a med mindre mangelfull informasjon har hatt en negativ påvirkning på tiltaltes mulighet til forberedelse av forsvaret.

¹¹⁷ *Penev v. Bulgaria* avsnitt 35

6 **Rekkevidden av anklageprinsippet**

6.1 **Endring av lovanvendelsen**

Anklageprinsippet nedfelt i strl. § 63 medfører at retten, etter eget tiltak ikke kan pådømme et forhold før det er begjært pådømt av påtalemyndigheten. For tiltalte og eventuell forsvarer er det dermed naturlig å begrense saksforberedelsen til de angitte tiltalepostene. I enkelte tilfeller har imidlertid retten anledning til å legge til grunn et annet straffebud enn det påståtte. I det følgende vil det belyses i hvilken grad retten er bundet av tiltalebeslutningen og hvorvidt retten kan dømme etter et annet straffebud enn det som er påstått i tiltalebeslutningen.

Av ordlyden i strpl. § 38 følger at retten ikke er bundet av tiltalen med hensyn til det straffebud som påstås anvendt på forholdet jf. Ordlyden gir ingen begrensninger for rettens pådømmelse av straff etter andre straffebud, forutsatt at det dreier seg om det samme forholdet. Spørsmålet er når man står ovenfor det samme forholdet.

I rettspraksis er det lagt til grunn at det må foretas en identitetsvurdering jf. blant annet Rt. 1980 s. 360. Hvis det samme faktum legges til grunn, er utgangspunktet at forholdets identitet ikke forandres. Hvis fokuset er skjøvet til et annet aspekt ved hendelsesforløpet, er det et avgjørende moment for at det foreligger et annet forhold.¹¹⁸ Et eksempel gir dommen Rt. 2005 s. 1218 der spørsmålet var om omsubsummering fra grovt bedrageri til grov utroskap var det samme forholdet etter strpl. § 38. Høyesterett tok utgangspunkt i en naturlig forståelse av gjerningsbeskrivelsen i tiltalen. Det avgjørende var hvilke trekk ved handlingen retten hadde basert sin dom på. Høyesterett kom til at fokus var skjøvet til et annet tidsaspekt og avgjørelsen ble derfor opphevet. Dette medfører at der det er tatt ut tiltale for tyveri jf. strl. § 257 kan ikke retten pådømme heleri etter strl. § 317, fordi det avgjørende aspektet ved heleri er den senere befatningen med tyvegods. I disse tilfellene er det derfor ikke uvanlig å angi subsidiære tiltaleposter.

Ikke enhver endring av straffebudet kan foretas selv om det dreier seg om det samme forholdet. Et eksempel gir Rt. 2013 s. 321. Høyesterett uttalte at strl. § 390 a om krenkelse av privatlivets fred og strl. § 267 om ran beskytter ”vesensforskjellige interesser” og at de har ”forskjellig rettslig karakter”.¹¹⁹ I juridisk teori er dette omtalt som interessebegrensningen og innebærer at et straffebud som beskytter en annen interesse, ikke kan anvendes.¹²⁰ Er det tatt

¹¹⁸ Rt. 1983 s. 880 på side 881

¹¹⁹ Rt. 2013 s. 321 avsnitt 14

¹²⁰ Andenæs (2009) s. 379 og Matningsdal (2002) s. 94

ut tiltalebeslutning for tyveri etter strl. § 257 vil derfor en pådømmelse av naskeri jf. strl. § 391 a godtas fordi naskeri bare er en mindre alvorlig form for tyveri.

I enkelte tilfeller er det ikke tilstrekkelig å benytte interessebegrensningen, det må også foretas en helhetsvurdering av om det nye straffebudet kan benyttes.¹²¹ Det kan også foreligge andre prosessuelle hindringer for at domstolens skal kunne dømme etter et annet straffebud. Det er blant annet en forutsetning for å benytte et annet straffebud at tiltalte har fått anledning til å uttale seg om endringen jf. strl. § 38 tredje ledd første punktum. Når retten finner det ønskelig for forsvaret skal det gis en passende utsettelse jf. strl. § 38 tredje ledd. Reglene om påtalekompetanse og påtalebegjæring kan også begrense retten i å anvende et annet straffebud.

EMD har også godtatt at det foretas subsumsjonsendringer. I saken *Sipavicius v. Lithuania* var en politimann tiltalt for medvirkning til smugling. Det ble foretatt en subsumsjonsendring fra ”abuse of office” til ”official negligence” i førsteinstans. EMD påpekte at tiltalte ble informert for sent om subsumsjonsendringen, noe som svekket hans evne til å forsvare seg mot anklagen. Før ankebehandlingen hadde tiltalte imidlertid fått tilgang på alle relevante juridiske og faktiske aspekter i saken og det ble avholdt holdt ny rettssak med full bevisførsel. Dette ga tiltalte muligheten til å forsvare seg mot anklagen og EMD kom derfor til at det ikke forelå krenkelse av EMK art. 6. Igjen ses at EMD lar det avgjørende hensynet være om tiltalte får tilstrekkelig mulighet til forberedelse av forsvaret.

6.2 Endring av faktumbeskrivelsen

Videre skal det vurderes i hvilken grad retten kan legge en annen faktumbeskrivelse til grunn for domfellelsen.

I vurderingen av hvilke endringer som kan tillates av faktumbeskrivelsen er utgangspunktet at retten ikke kan gå utenfor ”det forhold tiltalen gjelder” jf. strpl. § 38. Tiltalens beskrivelse må tolkes for å avgjøre om det er samme forhold som er pådømt. En avgjørelse til illustrasjon er Rt. 1979 s. 1588. Tiltalen gjaldt promillekjøring og bygget på at tiltalte hadde vært påvirket av alkohol. I dommen la retten til grunn at føreren hadde vært påvirket av piller. Høyesterett kom til at dette var en endring av faktumbeskrivelsen som kunne tillates.

Avgjørelsen Rt. 2003 s. 1112 gir et ytterligere eksempel på hva som er samme forhold. Det var reist tiltale var for grovt underslag med bakgrunn i urettmessig mottakelse av dagpenger. Tiltalen beskrev det straffbare forhold som en fortieelse av opplysninger om fast arbeidsforhold. Han ble domfelt for uriktig å ha gitt inntrykk av å være reell arbeidssøker. Høy-

¹²¹ Rt. 1989 s. 1336 på side 1337

esterett la til grunn at en alternativ forøvelsesmåte ikke endrer forholdets identitet og at retten ikke hadde gått utenfor tiltalen.¹²²

Retten er ”ubundet av den nærmere beskrivelse med hensyn til tid, sted og andre omstendigheter” jf. strpl. § 38. Dette innebærer at forholdet som legges til grunn for domfellelsen kan legges til en annen dato enn nevnt i tiltalen, så lenge det dreier seg om det samme faktiske forholdet.

Et særlig spørsmål er om retten kan dømme for et forhold som ligger forut for tiltalebeslutningen. Saken i Rt. 2005 s. 934 illustrerer problemstillingen. Tiltalen gjaldt medvirkning til oppbevaring av narkotika den 15. november 2002. Spørsmålet var om tiltalte kunne dømmes for medvirkning i et tidsrom forut for tiltalens datoangivelse. Høyesterett kom til at medvirkningen i tiden før tiltalen sammen med medvirkningen den 15. november måtte anses som et fortsatt straffbart forhold. Retten kunne da bygge på tidligere elementer i det straffbare forhold. Det avgjørende var at saken gjennom tiltalebeslutningen og påtalemyndighetens tilrettelegging var individualisert på en måte som ga tiltalte tilfredsstillende mulighet til å forberede sitt forsvar. Høyesterett så ingen problemer for forsvaret ved at lagmannsretten trakk inn spørsmålet om medvirkning til oppbevaring i tiden umiddelbart før 15. november. Avgjørelsen viser at også forutgående forhold som ikke er angitt i tiltalen kan pådømmes så lenge det er snakk om en fortsatt forbrytelse. Hvorvidt etterfølgende forhold kan medtas er omstridt i teorien og har ingen klar løsning i praksis.¹²³

¹²² Rt. 2003 s. 1112 avsnitt 27

¹²³ Se Andenæs (2009) s. 377

7 Konsekvensene av mangler ved tiltalebeslutningen

7.1 Mangelfull oppfyllelse av kravene i strpl. § 252

7.1.1 Retting og utsettelse

Der det oppdages mangler eller feil i tiltalebeslutningen før dommen foreligger, vil det først undersøkes om feilen kan rettes ved å foreta endring av tiltalebeslutningen. Av hensynet til forberedelsen av forsvaret skal det gis en passende utsettelse der det er ønskelig jf. strpl. § 254 fjerde ledd. Desto større endringen er, jo viktigere er det med utsettelse av hensyn til forsvaret.

7.1.2 Avvisning

Dersom de absolutte prosessforutsetningene ikke er oppfylt og tiltalebeslutningen ikke kan endres må retten avvise saken. Oppdages manglene under saksforberedelsen kan retten beslutte at det skal holdes rettsmøte til behandling av spørsmål om å avvise saken jf. strpl. § 272 bokstav a. Prosessforutsetningene må foreligge i det øyeblikket spørsmålet om avvisning blir tatt opp til avgjørelse jf. strpl. § 275 annet ledd. Saken må derfor avvises også der prosessforutsetningene har falt bort etter saksanlegget.

Avvisning av saken hindrer ikke at den fremmes på nytt når feilen som la grunnlaget for avvisningen er avhjulpet. Oppstår spørsmål om avvisning, kan forhandlingene begrenses til dette inntil spørsmålet er avgjort jf. strpl. § 285 første ledd.

7.1.3 Opphevelse

Der retten kommer til at det foreligger feil ved saksbehandlingen i tidligere instans, tas feilen i betraktning der den kan ha innvirket på dommens innhold jf. strpl. § 343 første ledd. Enkelte saksbehandlingsfeil er absolutte opphevelsesgrunner, for eksempel manglende forkynning av tiltalen. Dersom retten har pådømt et annet forhold enn det som omfattes av tiltalen, følger det av praksis at dette også er en absolutt opphevelsesgrunn.¹²⁴ Der et forhold er pådømt uten at tiltalte er gitt anledning til uttalelse er det brudd på kravet til kontradiksjon som følger av strpl. § 92. Også der påtalemyndigheten ikke har fått anledning til å uttale seg om en subsumsjonsendring kan det føre til opphevelse. I RG. 2012 s. 831 ble dommen opphevet fordi forholdet nedsubsumert fra grovt bedrageri til grovt uaktsomt bedrageri uten at påtalemyndigheten fikk kommentere dette.

¹²⁴ Matningsdal (2002) s. 91

7.1.4 Frifinnelse

Finner retten at forholdet som er beskrevet i tiltalebeslutningen ikke er straffbart etter det angitte straffebudet vil resultatet være frifinnelse. Oppstår spørsmålet om frifinnelse under saksforberedelsen kan det holdes rettsmøte til behandling av spørsmål om å frifinne tiltalte fordi det forhold som er beskrevet i tiltalebeslutningen ikke er straffbart jf. strpl. § 272 første ledd bokstav b. Blir det under hovedforhandling reist spørsmål om frifinnelse fordi det forhold som er beskrevet i tiltalebeslutningen ikke er straffbart eller er falt bort, kan forhandlingene begrenses til dette jf. strpl. § 286. Retten kan da avsi frifinnende dom. På samme måte kan ankeinstansen avsi frifinnende dom uten ankeforhandling der den enstemmig finner klartat siktede må frifinnes fordi det påtalte forhold ikke er straffbart jf. strpl. § 322.

Et eksempel på frifinnelse der det angitte faktiske forholdet ikke var straffbart gir Borgarting lagmannsretts sak RG. 2013 s. 546. Tiltalte satt i fengsel og hadde fremsatt trusler og grove uttalelser til en fengselsbetjent. På bakgrunn av dette ble tiltalte dømt i tingretten for overtredelse av strl. § 128 for å ha søkt å formå en offentlig tjeneste mann til urettmessig å foreta eller unnlate en tjenestehandling. Tiltalen beskrev den straffbare handlingen med tid, sted, en gjengivelse av de grove uttalelsene samt en beskrivelse av den truende atferden. Lagmannsretten kom til at grunnlagsbeskrivelsen i tiltalen ikke omfattet påvirkning av fengselsbetjenten slik ordlyden i strl. § 128 krever. Resultatet var at tiltalte ble frifunnet for brudd på strl. § 128.

Oppmerksomhet kan også rettes til utformingen av rettens begrunnelse der tiltalte frifinnes. I en nyere avgjørelse, HR-2015-682-U, vurderte Høyesteretts ankeutvalg hvorvidt begrunnelsen i en frifinnelsesdom innebar krenkelse av uskyldspresumsjonen. Tiltalte var i lagmannsretten frifunnet for hvitvasking. Lagmannsretten uttalte i begrunnelsen at ”forholdet etter lagmannsrettens syn må anses som medvirkning til bedrageri, og at [tiltalte] derfor må frifinnes for hvitvasking”.¹²⁵ Ankeutvalget påpekte at lagmannsretten ved å ta stilling til subjektiv skyld for et straffbart forhold det ikke var reist tiltale for, krenket uskyldspresumsjonen jf. EMK art. 6 nr. 2 og Grl. § 96 annet ledd. Som reparasjon for brudd på uskyldspresumsjonen jf. EMK art. 13, uttrykte ankeutvalget sin avstand til lagmannsrettens avgjørelse.

7.2 Manglende påtalekompetanse

At det foreligger påtalebegjæring jf. strl. § 77 og at den er utferdiget av en påtaleberettiget jf. strpl. § 63 er absolutte prosessforutsetninger. Retten prøver av eget tiltak om den som forfølger saken har påtalerett jf. strpl. § 81. Dersom påtalekompetanse ikke foreligger må saken eller de aktuelle tiltalepostene avvises jf. anklageprinsippet i strpl. § 63. Dersom tiltale er tatt ut av feil påtalemyndighet når saken kommer opp for retten, er det imidlertid en viss adgang

¹²⁵ HR-2015-682-U avsnitt 19

til å rette dette før dom er avsagt i første instans. Retten skal da gi adgang til å avhjelpe feilen og innrømme den nødvendige utsettelse jf. strpl. § 285 annet ledd.

Av fast Høyesterettspraksis som skriver seg tilbake fra 1970 årene illustreres muligheten til retting av manglende påtalebegjæring, jf. blant annet Rt. 1970 s. 833, Rt. 1975 s. 34 og Rt. 1975 s. 401. I den sistnevnte avgjørelsen uttaler Høyesterett at det i praksis har vært akseptert at mangler ved påtalebeslutningen kan bli rettet før domsavsigelsen. Retting er akseptert dersom det ved en konkret vurdering er funnet at fremgangsmåten må antas å være uten betydning for avgjørelsen av saken, altså det ”må anses godtgjort at det etterfølgende utsagn er uttrykk for en reell og overveid avgjørelse”¹²⁶.

Nyere rettspraksis illustrerer også kravet om at overordnet påtalemyndighet må ha foretatt en reell overveielse før dommen er avgjort. I Rt. 2007 s. 382 uttalte Høyesterett at dersom det er spørsmål om overordnet påtalemyndighet kan ha tiltrådt tiltalen, krever det ”en overveid beslutning som i ettertid kan godtgjøres”. Øvrige forutsetninger for å kunne avhjelpe manglende påtalebegjæring er at mangelen er rettet før avvisningsspørsmålet blir avgjort og fristen for å fremsette påtalebegjæring etter strl. § 80 ikke er utløpt, jf. Rt. 1978 s. 850.

Virkningen av kompetanseoverskridelse er opphevelse jf. strpl. § 343 annet ledd nr. 2. Manglende påtalekompetanse er en av de vanligste opphevelsesgrunnene under saksforberedelsen.¹²⁷ I saken Rt. 2007 s. 382 uttalte Høyesterett at der feilen består i at saken ikke er reist av rett påtalemyndighet, skal tingretten og lagmannsrettens dommer normalt oppheves og saken avvises jf. straffeprosessloven § 63.

7.3 Krenkelse av EMK art. 6

I det følgende skal det belyses hvilke konsekvenser det har at kravet til angivelse av straffebudet og det straffbare forhold etter EMK art. 6 ikke er oppfylt.

Der EMD har realitetsbehandlet en klage og finner krenkelse av EMK, følger det av EMK art. 13 at domstolen kan fastslå ved dom at nasjonale myndigheter har krenket konvensjonen. Utgangspunktet er at det skal foretas ”just satisfaction” der det foreligger brudd på konvensjonen jf. EMK art. 41. Formålet bak regelen er at individet skal settes i samme posisjon som om krenkelsen ikke hadde funnet sted. I enkelte tilfeller er det tilstrekkelig at domstolen fastsetter dom som konstaterer krenkelse og eventuelt pålegger at forholdet skal opphøre. I saker der det kreves erstatning, undersøkes først om det er grunnlag for å tilkjenne erstatning etter nasjonal

¹²⁶ Rt. 1975 s. 401 på side 402

¹²⁷ Domstoladministrasjonen (2014) s. 3

rett. Hvis det ikke foreligger grunnlag for erstatning etter nasjonal rett, kan EMD likevel pålegge staten å betale erstatning. Erstatning kan gjelde økonomisk tap, ikke-økonomisk tap og/eller andre kostnader og utgifter som har vært nødvendige for å hindre krenkelse av konvensjonen.¹²⁸

¹²⁸ Ovey (2005) s. 491

8 Utviklingen av rettstilstanden

8.1 Fremsatte faglige synspunkter

De siste årene har straffeprosesslovens system og de straffeprosessuelle reglene vært et faglig aktuelt tema. Hvordan straffesaksbehandlingen kan effektiviseres på best mulig måte står sentralt. En arbeidsgruppe ble satt ned av domstolsadministrasjonen i 2011 for å vurdere effektivisering og samhandling ved behandlingen av de mest langvarige og omfangsrike straffesakene. Et av forholdene som fremheves i arbeidsgruppens rapport er forbedringspotensialet ved utformingen av tiltalebeslutninger og bevisoppgaver.¹²⁹

Temaet har også vært aktuelt i media. I en kronikk i Aftenposten den 10. desember 2012 tar riksadvokat Tor-Aksel Busch og direktør Tor Langbach opp behovet for en ny straffeprosesslov og hvilke hensyn den bør ivareta. De peker blant annet på et forbedringspotensial når det gjelder utformingen av tiltalebeslutninger. For å oppnå det overordnede formålet om at tiltalte og retten skal ha best mulig grunnlag for å forstå hva saken dreier seg om, mener de påtalemyndigheten må søke å tilskjære saken gjennom å unngå unødvendige bevistemaer. Tiltalen må klargjøre nærmere hva den straffbare handlingen består av. Beskrivelsen av medvirkningshandlingen fremheves som et forhold med særlig forbedringspotensial. De fremhever også at det vil føre til en bedre avvikling av straffesakene dersom bevisoppgaven klargjør hva det enkelte vitne skal forklare seg om.

Tidsskrift for strafferett nr. 4 år 2013 var i sin helhet viet til temaet rundt behovet for en generell reform av straffeprosessen.¹³⁰ Advokat Anders Brotveit fremhever at ved komplekse saker med prejudisielle sivilrettslige spørsmål gjør behovet for presisering av hvilke anførsler tiltalen hviler på seg gjeldende i samme grad som i sivile saker. Det foreslås en revisjon av reglene mer i samsvar med tvistelovens regler. Særlig legger han vekt på viktigheten av å styrke rettssikkerheten for tiltalte i komplekse saker med prejudisielle spørsmål. Ved å kreve at påtalemyndigheten gjennom en skriftlig saksbehandling redegjør de faktiske og rettslige anførselene de vil bygge på, kan man unngå at påtalemyndigheten bruker ressurser på økonomiske straffesaker, for deretter en konstatering av at det ikke forelå et straffbart forhold.

Nils Erik Lie, pensjonert førstelagmann i Borgarting lagmannsrett, peker på den samme problemstillingen i sin artikkel i samme tidsskrift.¹³¹ Han fremhever at både medvirknings- og forsøkshandlinger tydeligere bør fremgå av tiltalen. Det vanlige tillegget ”eller medvirket til

¹²⁹ Domstoladministrasjonen (2011) s. 19

¹³⁰ Brotveit (2014)

¹³¹ Lie (2014)

dette” mener han er intetsigende og utilstrekkelig. Han peker på at språkbruken er myket opp gjennom de seneste årene, men at det fortsatt er stort forbedringspotensial. Dersom gjerningsbeskrivelsen blir for detaljert, mener han man lettere møter diskusjonen om hvorvidt et bestemt forhold faller utenfor eller innenfor tiltalen, jf. strpl. § 38 og at dette kan være et problem.

Professor Jon Petter Rui har trukket frem betydningen av at retten til en rettferdig rettergang nylig er forankret i Grl. § 95 første ledd. I tiden fremover er det et særlig spørsmål om Høyesterett vil vurdere denne grunnlovsstandarden ut i fra kravene EMD har lagt til grunn i praksis etter EMK art. 6, eller om det vil utvikles et norsk innhold i kravet.¹³²

Advokatforeningens årstale fra 2014 hadde fokus på dilemmaene og utfordringene straffeprosessen står ovenfor i vår tid. Et av de aktuelle temaene var saksforberedelse før behandlingen i tingretten. Det er et overordnet mål at saksbehandlingstiden skal gå ned. I denne sammenhengen pekes det på at saksforberedelsen bør kunne ligne mer på saksforberedelsen i sivile saker.¹³³ For å gi større rettssikkerhet for tiltalte fremheves behovet for en frist for når påtalemyndigheten må ta ut tiltale i saker med varetektsfengsling.

8.2 Ny straffeprosesslov

Med bakgrunn i utviklingen av kriminalitetsbildet i Norge de siste årene, er det besluttet at straffeprosessloven av 1981 har behov for revisjon.¹³⁴ I juni 2014 ble det nedsatt et utvalg til utforming av ny straffeprosesslov som skal avgi sin utredning innen 1. november 2016.

Av utvalgsmandatet følger at de skal vurdere hvordan straffeprosessloven bedre kan tilpasses vår tid og hvordan den i større grad kan legge til rette for å avvikle straffesaker rettssikkert og effektivt. Nåværende straffeprosesslov er utformet med tanke på relativt enkle og oversiktlige saker sammenlignet med dagens situasjon som er preget av økt profesjonalisering, internasjonalisering og organisering. Det skal blant annet utredes om straffeprosessloven bør bringes mer i samsvar med sivilprosessen. Både retningslinjer for saksforberedelse, dommerstyring og bevisførsel som følger av tvisteloven av 2005 kan være veiledende for utformingen av ny straffeprosesslov. For de store og kompliserte sakene skal det utredes om det kan gjøres endringer som legger til rette for aktiv dommerstyring og en mer effektiv og konsentrert prosess. For å sikre at Norges forpliktelser ovenfor de internasjonale menneskerettighetene, skal det vurderes om gjeldende regler for straffesaker oppfyller kravene som følger av EMK.

¹³² Rui (2014) s. 409

¹³³ Advokatforeningen (2014) punkt 3.3 på side 11

¹³⁴ Regjeringens utvalgsmandat (2014)

8.3 Avsluttende vurderinger

Et overordnet ønske er en straffeprosess som ivaretar både hensynet til en praktikabel straffeforfølgning og rettsikkerhet for tiltalte. Avhandlingen viser at kravene til tiltalebeslutningen er saksspesifikke og at de stadig utvikles dynamisk gjennom menneskerettsdomstolens praksis. Praksis etter EMK artikkel 6 foreløpig ikke ut til å stille strengere krav til utformingen av tiltalebeslutningen enn etter straffeprosessloven. Hva som kreves av gjengivelse av det straffbare forholdet må vurderes ut i fra den konkrete saken og dens alvorlighetsgrad. Det avgjørende er at tiltalte gis mulighet til en forsvarlig forberedelse av forsvaret. I komplekse saker kan imidlertid tiltalebeslutningens utforming oppleves utilstrekkelig for å ivareta hensynet til en forsvarlig forberedelsen av forsvaret. Retten viser ofte til øvrige forhold i prosessen for å belyse det forhold tiltalen gjelder. Blant annet er det vist at retten har sett hen til tiltaltes forklaring, selv om forklaringen senere var trukket tilbake.

Det er også belyst at det har prosessøkonomiske konsekvenser der tiltalens beskrivelse av det straffbare forholdet utformes for vagt. Retten vil da avvise saken eller oppheve tidligere dom, noe som fører til ny beramning og behandling av saken med påfølgende tidsbruk og saks-kostnader. Det kan også oppleves belastende for tiltalte at dommen oppheves og blir gjenstand for en ny behandling i underinstansen. På en annen side kan en prosess som blir for grundig føre til lavere effektivitet og økte kostnader.

Tradisjonelt er tiltalens begrensninger begrunnet tids- og arbeidsbesparelser hos påtalemyndigheten. Man vil unngå tiltalebeslutninger som i lengde og innhold tar høyde for alle tenkelige resultater av bevisførselen. I tillegg er en sparsom utforming begrunnet i hensynet til at tiltalen kan oppleves uforståelig hvis den blir for detaljrik. Det kan spørres om det er riktig ut i fra dagens utvikling å prioritere dette hensynet på bekostning av tiltaltes mulighet til forberedelse av forsvaret. Uttalelsene fra sentrale aktører i straffeprosessen viser at det kan gi mer forutsigbarhet og rettssikkerhet for tiltalte dersom rundt tiltalebeslutningens utforming endres. Med innføringen av den nye straffeloven av 2005 vil straffebudene bli enklere å sette seg inn i fordi loven har en mer moderne språkutforming. Dette taler for å gjengi innholdet i relevante straffebud i større utstrekning enn i dag, for eksempel gjengivelsen av forsøksdefinisjonen og hjemmelen for medvirkning. Bedre mulighet til forberedelse av forsvaret før hovedforhandling vil igjen kunne føre til mer effektiv avvikling av straffesaken.

Spørsmålet videre er hvordan reglene for tiltalebeslutningen bør utformes. Ved å se hen til reglene for saksforberedelsen i sivile saker vil straffesaksbehandlingen bli mer omstendelig. Stevningen i sivile saker er mer omfattende utformet enn tiltalebeslutningen ved at den inneholder alle anførselene som vil bli gjort gjeldende. I tillegg følger saksforberedelsen med prosesskriv. Dersom saksdokumentene skal gjøres tilgjengelige for dommeren før hovedforhandling slik som i sivile saker, er det viktig å påase at retten ikke blir forutinntatt. Dette ivaretas i

dag gjennom bevisumiddelharhetsprinsippet som forutsetter at bevisene føres direkte for retten og gjennom det grunnleggende prinsippet om fri bevisvurdering som innebærer at retten vurderer bevisenes beviskraft. Dessuten kan løsningen være, som fremhevet i Advokatforeningens årstale 2014, at saksforberedende dommer er en annen enn dommeren under hovedforhandling.¹³⁵ Ved å innføre krav til ytterligere informasjon i bevisoppgaven fra påtalemyndigheten kan man unngå unødvendig tidsbruk ved å klarlegge bevistemaet på forhånd. Bevisoppgaven kan oppgi hva beviset skal godtgjøre slik som tvl. § 21-6 annet ledd krever, og det kan gis kort begrunnelse for behovet for bevisførselen. Tiltalte har mulighet til å imøtegå alle bevisene ved å uttale seg etter hvert bevis påtalemyndigheten fører jf. strpl. § 303.

Dersom det gjennomføres endringer mer i tråd med tvistelovens regler, vil rettsutviklingen gå nærmere en harmonisering av straffeprosessen og sivilprosessens regler slik rettsstilstanden var under N.L. av 1687. Loven oppstilte en felles rettergangsordning for straffesaker og sivile saker. Gjennom spredte lovbestemmelser og gjennom rettspraksis utviklet imidlertid kravene seg forskjellig. Bakgrunnen for den gradvise atskillelsen var ulik vektleggelse av grunnleggende hensyn i de to prosessformene.¹³⁶

¹³⁵ Advokatforeningen (2014) s. 11

¹³⁶ Andenæs (2009) s. 3

Litteraturliste

Litteratur:

- Andenæs, Johs. *Tiltalebeslutning, forelegg og spørsmålsstilling etter den nye straffeprosesslov. Etter overveielse: artikler i utvalg 1983-1992, Oslo 1992 s. 78-87)*
- Andenæs, Johs. *Norsk straffeprosess. 4. utgave ved Tor-Geir Myhrer, Oslo 2009*
- Andenæs, Mads og Erik Bjørge. *Norske domstoler og utviklingen av menneskerettene. Jussens Venner 2011 s. 251-286 (sitert fra Idunn.no)*
- Brotveet, Anders. *Reformbehov i straffeprosessen sett fra en praktiserende advokats ståsted. Tidsskrift for rettsvitenskap nr. 4/2013 s. 487-498 (sitert fra Rettsdata.no)*
- Busch, Tor-Aksel og Tor Langbach. *Mer effektive rettssaker. Aftenposten 10. desember 2012 (sitert fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Mer-effektive-rettssaker-7065855.html>)*
- Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære. 5. utgave ved Jan Helgesen, 6. opplag 2012*
- Eskeland, Ståle. *Strafferett. 3. utgave, Oslo 2013*
- Frøberg, Thomas. *Identitetsspørsmål i strafferetten og straffeprosessen. Tidsskrift for rettsvitenskap nr. 4/2008 s. 466-506 (sitert fra Lovdata.no)*
- Hammerum, Camilla. *Tiltalen. 1. utgave, København 2014*
- Hov, Jo. *Innføring i prosess 2. Oslo 2010*
- Høstmælingen, Njål. *Internasjonale menneskerettigheter. 2. utgave 2012*
- Jebens, Sverre Erik. *Menneskerettigheter i straffeprosessen. Oslo 2004*
- Kjønstad, Asbjørn og Aslak Syse *Velferdsrett I. 4. utgave 2011*
- Lie, Nils Erik. *Noen tanker om fremtidens straffeprosess. Tidsskrift for rettsvitenskap nr. 4/2013 s. 509-524 (sitert fra Idunn.no)*
- Matningsdal, Magnus. *Forholdet mellom tiltalebeslutning og dom. Jussens Venner nr. 2/2002 s. 90-132 (sitert fra Idunn.no)*
- Ovey, Clare og Robin C.A. White *Jacobs & White: The European Convention on Human Rights, fjerde utgave Oxford University Press 2006*

- Ravlo, Line. *EMKs betydning for norsk prosessrett – en introduksjon*. Jussens Venner nr. 05-06/2001 s. 319-336 (sitert fra Idunn.no)
- Robberstad, Anne. *Sivilprosess*. 2. utgave 2013
- Rui, Jon Petter. *Mer effektiv gjennomføring av hovedforhandling i store straffesaker – Bruk av saksdokumenter, skriftlige redegjørelser og forberedende rettsmøte*. Lov og Rett 2013 s. 258-253 (sitert fra Lovdata.no)
- Rui, Jon Petter. *Straffeprosessen i perspektiv*. Jussens Venner vol. 49 nr. 6/2014 s. 382-443 (sitert fra Idunn.no)
- Sæther, Knut Erik. *Politisering og straffeprosessuelle reformbehov*. Tidsskrift for strafferett nr. 4/2013 s. 485-471 (sitert fra Rettsdata.no)
- Trechsel, Stefan og Sara Summers. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press 2006 (sitert fra Oxford Scholarship Online www.oxfordscholarship.com)

Lover:

- 1814 Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814
- 1887 Lov 1. juli 1887 om Rettergangsmaaden i Straffesager (opphøvet)
- 1902 Lov 22. mai 1902 nr. 10 alminnelig borgerlig straffelov (straffeloven)
- 1915 Lov 14. august 1915 nr. 4 om domstolene (domstoloven)
- 1981 Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)
- 1999 Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetens stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
- 2005 Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven 2005)
- 2005 Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

Forskrifter:

1985	Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen)
2001	Forskrift 06. juli 2001 om offentlighet i rettspleien

Forarbeider:

Dok. no. 1 (1885)	Indstilling fra Jurykommissionen Indeholdende Udkast til Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager, avgitt februar 1885 fra kommisjon nedsatt 09. juni 1882
NUT 1969:3	Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen (Komiteen til revisjon av straffeprosessloven)
NOU 1984:27	Ny påtaleinstruks
Ot.prp.nr. 53 (1990-1991)	Om visse tiltak mot økonomisk kriminalitet (endringer i straffeloven, aksjeloven, panteloven m.m)
Innst.O.nr. 37 (1980-1981)	Om rettergangsmåten i straffesaker
NOU 2006:10	Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter
Ot.prp.nr. 11 (2007-2008)	Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)
Innst.186 S (2013-2014)	Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag
NOU 2014:8	Tolkning i offentlig sektor – et spørsmål om rettsikkerhet og likeverd
Prop. 64 L (2014-2015)	Lov om ikraftsetting av straffeloven 2005

Traktater:

EMK	Den europeiske menneskerettskonvensjon, Roma 04. november 1950
SP	Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, 16. desember 1966
Wien-konvensjonen	Wien-konvensjonen om traktatretten, Wien 23. mai 1969

Norske rettsavgjørelser:

Høyesterett:

Rt. 1922 s. 507	Rt. 1992 s. 127	Rt. 2005 s. 934
Rt. 1940 s. 25	Rt. 1992 s. 445	Rt. 2005 s. 1218
Rt. 1970 s. 833	Rt. 1993 s. 1009	Rt. 2006 s. 856
Rt. 1975 s. 34	Rt. 1993 s. 1494	Rt. 2007 s. 382
Rt. 1975 s. 401	Rt. 1995 s. 1491	Rt. 2008 s. 118
Rt. 1983 s. 880	Rt. 1997 s. 1771	Rt. 2010 s. 513
Rt. 1984 s. 1076	Rt. 1998 s. 1416	Rt. 2013 s. 321
Rt. 1984 s. 1175	Rt. 2000 s. 996	Rt. 2013 s. 1297
Rt. 1984 s. 1388	Rt. 2001 s. 38	HR-2015-682-U
Rt. 1988 s. 676	Rt. 2003 s. 1112	
Rt. 1989 s. 1336	Rt. 2005 s. 833	

Lagmannsretten:

RG. 2006 s. 859	Hålogaland
LB-2008-120508	Borgarting
RG. 2008 s. 1544	Borgarting
RG. 2010 s. 1641	Eidsivating
RG. 2012 s. 831	Hålogaland
RG. 2013 s. 546	Borgarting
LB-2013-78380	Borgarting
LB-2013-056387	Borgarting
LH-2013-349	Hålogaland
LB-2014-38609	Borgarting
LH-2014-167199	Hålogaland
LB-2015-9234	Borgarting

Tingretten:

TSTAV-2011-128794	Stavanger tingrett
TOSLO-2013-193789	Oslo tingrett
TOSLO-2014-114499	Oslo tingrett

Rettsavgjørelser avsagt av den europeiske menneskerettsdomstol, Strasbourg:

Brozicek v. Italy	19. desember 1989	Application no. 10964/84
C. v. Italy	11. mai 1988	Application no. 10889/84
Colozza v. Italy	12. februar 1985	Application no. 9024/80
Engel and Others v. The Netherlands	08. juni 1976	Application no. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72
Gea Catalan v. Spain	10. februar 1995	Application no. 19160/91
Handyside v. The United Kingdom	07. desember 1976	Application no. 5493/72
Kamasinski v. Austria	19. desember 1989	Application no. 9783/82
Malofeyeva v. Russia	03. august 2013	Application no. 36673/04
Mattoccia v. Italy	25. juli 2000	Application no. 23969/94
Pélissier and Sassi v. France	25. mars 1999	Application no. 25444/94
Penev v. Bulgaria	07. januar 2010	Application no. 20494/04
Saunders v. United Kingdom	17. desember 1996	Application no. 19187/91
Salvador Torres v. Spain	24. oktober 1996	Application no. 21525/93
Sipavicius v. Lithuania	21. februar 2002	Application no. 49093/99
Taxquet v. Belgium	16. november 2010	Application no. 926/05
Vaudelle v. France	30. januar 2001	Application no. 35683/97
X v. Austria	29. mai 1975	Application no. 6185/73
X v. Belgium	09. mai 1977	Application no. 7628/76

Andre kilder:

Amnesty International	<i>Kurdistan: Fengslet uten tiltale eller dom</i> , 25. september 2013 (sitert den 10.04.15 fra: http://www.amnesty.no/aksjon/Saleh)
Advokatforeningen v/ Representantskapet	<i>Retningslinjer for forsvarere</i> . 19. november 1999. Sist endret ved Representantskapets vedtak av 29. mai 2009 (sitert den 25.03.15 fra: http://www.advokatforeningen.no/advokatetikk/god-advokatskikk/retningslinjer-for-forsvarere/)
Advokatforeningen	<i>Advokatforeningens årstale 2014. En straffeprosess for vår tid – dilemmaer og utfordringer</i> , 13. november 2014 (sitert den 01.03.15 fra: http://www.advokatforeningen.no/aktuelt/Nyheter/2014/november/advokatforeningens-arstale-2014-en-straffeprosess-for-var-tid--dilemmaer-og-utfordringer/)
Direktiv nr. 2010/64/EU	<i>Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/64/EU af 20. oktober 2010 om retten til tolke- og oversætterbi-stand i straffesager</i>
Domstoladministrasjonen	<i>Ressurs- og tidsbruk i omfattende straffesaker</i> . 23. desember 2011. Rapport utarbeidet av arbeidsgruppe nedsatt av Domstoladministrasjonen. (sitert fra: https://www.domstol.no/upload/Internett_fillister/Da/Publikasjoner/Rapporter/Effektiv%20behandling%20%20av%20langvarige%20og%20omfangsrike%20straffesaker%20(2012).pdf)
Domstoladministrasjonen	<i>Snubletråder i straffeprosessen. Kartlegging av opphevede straffedommer</i> . Domstoladministrasjonens rapport serie 1/2014
Kripos v/taktisk etterforskningsavdeling	<i>Den organiserte kriminaliteten i Norge – Trender og utfordringer 2013-2014, publisert januar 2013</i> (sitert den 14.03.15 fra: https://politi.no/vedlegg/lokale_Vedlegg/kripos/Vedlegg_2014)
Regjeringen	<i>Utvalgsmandat av 20.06.2014 til arbeidet med ny straffeprosesslov</i> (sitert den 23.02.15 fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/mandat_utvalg_straffeprosesslov.pdf)

Regjeringen	<i>Pressemelding av 20.06.2014 om utvalget til ny straffeprosesslov</i> (sitert den 23.02.15 fra: https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/Utvalg-skal-utforme-ny-straffeprosesslov/id764164/)
Riksadvokaten	<i>Pressemelding av 17.02.2014 om avgjørelse av påtalespørsmålet i "Brevik-saken"</i> (sitert fra: http://www.riksadvokaten.no/filestore/Dokumenter/2014/Pressemelding-Brevik-saken.pdf)
Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2012	<i>Krav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved Statsadvokatembetene</i> (sitert fra: http://riksadvokaten.no/filestore/Dokumenter/2012/Riksadvokatensrundskriv2-2012.pdf)
Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2014	<i>Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2014</i> (sitert fra: http://www.riksadvokaten.no/filestore/Dokumenter/2014/Rundskrivnr12014.pdf)